NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXX. ÉVFOLYAM. 1909. MÁRCIUS. III. FÜZET.

MAGYAR NŐK A SZÖVETKEZETEKÉRT.*

Nem banális frázis, ha azzal kezdem felszólalásomat, hogy mennyire érdemtelennek tartom magamat arra a nagy föladatra, amelyet vállaltam, mikor elfogadtam a Magyar Nők Szövetkezeti Ligájának rám nézve *oly megtisztelő elnökségét.* De a Szövetkezetek magyarországi apostola, *Károlyi Sándor, boldogult nagybátyám,* annyira belém csepegtette a szövetkezeti mozgalom magasztos voltát, *annyiszor* említette előttem annak népnevelő, sőt népmentő hatását, annyiszor buzdított, hogy mi nők is vegyük ki a magunk részét a szövetkezeti mozgalomból, hogy ámbár érzem, hogy választhattak volna tehetségesebb elnöknőt, érzem azt is, hogy az ő buzdító szavai, *melyekre kegyelettel emlékszem,* elég erőssé tettek arra, hogy megkisértsem bizalmuknak eleget tenni.

A fogyasztási boltok balsikereit igen sokszor éppen a nők okozták. Ezeknek a boltoknak ugyanis nagy *forgalomra,* tehát sok vásárlóra van szükségük, *a vásárlást* pedig a nők végzik, tehát *ők vannak hivatva,* hogy befolyásukat a fogyasztási szövetkezetek körül érvenyesítsék. A fogyasztasi szövetkezetek pedig — legyünk egészen őszinték — ma még nem tudnak vetekedni más elsőrangú boltokkal. Ez már egyik oka, hogy a

* A Magyar Nők Szövetkezeti Ligájában tartott elnöki beszéd, melyből ezúttal csak az általános érdekű bevezető részt adjuk, a nyilvánosság előtt is megköszönve a cikk szíves átengedését. A beszéd második részét, a Szövetkezeti Liga részletes programmját, az érdeklődők megtalálják a «Szövetkezés» című folyóirat ez évi 7-ik számában. *Szerk.*

nők *nem* mindig tanusítanak nagy rokonszenvet a szövetkezetek elárúsító helyei iránt. Ehhez járul most még az, hogy a szövetkezeteknek egyelőre, egy város területén rendesen csak kevesebb boltjuk van, amelyek ekként *messzebb feküsznek a vevőkhöz*, mint egyéb boltok. Vagy ki nem ismeri közülünk azokat az apró kényelmetlenségeket, melyekkel, ha az asszony maga megy a boltba, az esetleges várakozás, ha szakácsnéját küldi (ezt tapasztalásból mondhatom), panaszai sorozatának meghallgatása jár. Ezek azok az apró okok, melyek miatt a nők sokszor elpártolnak a szövetkezeti boltoktól és így azoknak felvirágozását meggátolják.

Nemcsak arra kell tehát a nőket buzdítani, hogy csak vásároljanak a szövetkezeti boltokban, hanem a *szövetkezeti eszmének kell őket megnyerni*, mert míg az eszmétől nincsenek áthatva, addig nem lesznek türelemmel a szövetkezeti boltok emez apró hiányaival szemben.

Az eszmét kell tehát propagálnunk, de nemcsak abban az irányban, hogy a szövetkezet milyen anyagi hasznot nyujt tagjainak a vásárlási visszatérítések folytán, mely nekünk kiadásaink arányában minden hó végével bizonyos megtakarítást jelent, *hanem a szövetkezés nevelő hatását is hirdessük.*

Szerintem ugyanis a szövetkezeti mozgalom már *önmagában nevelőleg hat ránk*, mert arra szoktat, hogy az ember *egyesült erővel* összefogódzva képes önmaga is segíteni magán; azután szoktat az egyesüléssel járó *önmegtagadásra* és arra, hogy ha kell, *tudjuk egyéni* kisebb érdekeinket a *nagyobb közös* érdekhez alkalmazni és végül, hogy *rendszeres keresetet nyújtva az igények kielégítésének*, az embert *önfegyelemre* szoktatja. Az pedig rég ismert dolog, hogy az önfegyelem *egy irányban* fegyelmezetté teszi az embert más irányban is.

Iparkodjunk végül terjeszteni a szövetkezeti eszmék ideális felfogását. Hisz a szövetkezés önmagában egy egész kulturális, sőt szocialis programm, *a mely elsősorban hivatott arra*, hogy az egész kereskedelem mai hibás rendszerét, mely tejet árúsít tej nélkül, kávét kávé nélkül és bort bor nélkül, *meg-*

változtassa és nem forradalommal, hanem *csöndes társadalmi kialakulás útján* megszüntesse a kapitalista kereskedő és fogyasztó közötti érdekellentétet azzal, hogy a *kettőt* mintegy *egy személyben egyesíti* és ezzel felszabadítja a fogyasztót a kapitalistával szemben való teljes *kiszolgáltatottságából* és egy egészségesebb nemzetgazdasági eszmének veti meg alapjait.

Aki a jövőnek eme szép céljait tartja szemei előtt, az szivesen hozza meg azt a kis áldozatot, melyet a szövetkezet a jelenben még egyes tagjai *kényelmétől kíván.*

És ezt a felfogást annál is inkább érvényre kell juttatni ligánk körében, mert nemünk dicséretére legyen mondva, a nő soha sem tudott és soha sem fog lelkesülni olyan ügyekért, melyek csak anyagi hasznot igérnek; *de szive egész melegével és lelkesedésével áll az olyan ügy mellé,* amely megnyitja előtte egy szebb jövő perspektiváját és ahol érzi, *hogy a saját kis körében,* családja, háztartása ügyeiben fáradozva is, egy egész későbbi kornak javán munkál.

Az ideálokért való lelkesülésben és az azokért való odaadó, kitartó küzdelemben sohasem állott a nő a férfi mögött.

A világtörténelem összes nagy kialakulásaiban ott van a női kéznek a nyoma.

Legyen ott a szövetkezet nemes *céljainak* megvalósításában is.

Ez az, amire kérem szives közreműködésüket.

Szabadjon ezek után áttérnem munkaprogrammunk gyakorlati részére.

A szövetkezeti mozgalomnak — úgy gondolom — egyelőre leginkább úgy lehetünk hasznára, ha tevékenységünket a szövetkezeti eszméket terjesztő előadásainkon kívül Budapesten lévő fogyasztási boltokra terjesztjük ki.* Remélem azonban, hogy rövid idő mulva Ligánk tagjainak száma annyira megszaporodik,

* Ilyen szövetkezeti boltok, a főváros minden kerületében vannak. Aki vásárló tag kíván lenni, forduljon a «Háztartás» fogyasztási szövetkezet irodájához, IX., Boráros-tér 6. *Szerk.*

hogy képesek leszünk szövetkezeti elveinket a vidéken is terjeszteni, még pedig oly módon, hogy a Liga ismeretterjesztő szövetkezeti kurzusokat tartana.

Később esetleg, ha a Liga már elég vidéki tagot szerzett, a nagyobb vidéki városokban lehetne a budapestihez hasonló Liga-központokat szervezni, melyek önállólag érvényesítenék hatáskörüket az illető vidéken.

Helyes volna, ha a Liga a szövetkezeti eszméket a tanítónőképzőkben is fejtegetné. Hisz ép a tanítónőknek, kiknek — már hivatásuknál fogva is — óriási befolyásuk van a társadalom minden rétegére, van leginkább módjuk ahhoz, hogy ennek nevelő hatását érvényesíthessék. Összeköttetésbe kellene tehát lépni a vidéki tanítónőkkel. Meg kellene nyernünk tagoknak oly hölgyeket, kik jó tollukkal pártfogolhatnák Ligánkat. Igyekezni kellene magyar szövetkezeti irodalmunkat gyarapítani. A már meglévő nagy munkákból ügyes rövid kivonatokat készíteni, amelyeket röpirat alakjában mindenki könnyen megszerezhetne.

Szóval ezerféle munka vár mindnyájunkra, ha abból részt kérünk. A legszükségesebb és legfontosabb mindenesetre, hogy: *nyerjünk híveket a fogyasztási szövetkezeteknek!*

Budapest. *Gróf Károlyi Lászlóné.*

NEVELÉS AZ ISKOLÁBAN.*

Ez ugyan elcsépelt téma «*a papiroson*». Annál kevésbbé érvényesül a mostani rendszerrel «az életben!»

Mert azt hiszem, mindenki véleményét tolmácsolom, ha azt mondom, hogy nevelni, az annyi, *mint a gyermeknek minden tehetségét harmonikusan fejleszteni*, vagy legalább elősegíteni, hogy minden tehetsége harmonikusan fejlődjék, hogy minél hamarabb tudja magát önállóan vezetni; *hogy kívánja, magamagától, mindenben a tökélyt elérni.* Tudjon *gondolkodni, szeretni, akarni, teremteni* s megtartván benső lénye tökéletes összhangját, szeresse kötelességeit, szeresse az életet s egész sírig haladhasson öntudatosan a tökéletesedés felé!

De vajjon ezen eredményt elérhetjük-e, ha akármily szorgalommal és gépiesen követjük is a mai tananyagok beosztását az iskolákban? Határozottan felelhetjük: hogy *nem!*

A mostani tanrendszer arra törekszik főképen, kivált a középiskolákban, de még néha az elemi iskolákban is, hogy annak megvessék az alapját, hogy egykor a különböző szaktudományokban szakembereket képezzenek és megfeledkeznek az elemi- és középiskolák legelső, legszentebb céljáról: először is *embert* teremteni a növendékből.

Az a sok szaktudomány, melyet a sok szakember tanít, a szaktudást dióhéjba szorítva, de mégis az erudició apró részleteit is beleékelve, rossz tankönyvek alapján, melyek nem egy-

* Felolvastatott a kolozsvári állami felsőbb leányiskola módszeres gyűlésén.

szerűsíteni, hanem ellenkezőleg, komplikálni törekesznek minden egyes tételt, a nyelvezet nehézkessége, a tudákos kifejezések, az erudició szakelnevezései s a bonyolult, minden világosságot nélkülöző, kificamított magyarellenes irály által: semmi időt nem hagy, még gondolkodásra sem. Ezért írhatta egy növendék teljes jóhiszemüséggel egykori tanárjának: «ezen iskolában annyi a tanulni való, hogy még egy perc idő sem marad gondolkozni.»

Mert fájdalom, a gyermekben a természettől van megadva azon képesség, hogy emlékező tehetségével elsajátíthasson olyan dolgokat, melyeket józaneszével épen nem ér fel, melyeket igazában nem is értett meg s melyek felett ennélfogva nem is gondolkozik. Különben jól is teszi, mert máskép meg is őrülhetne, annyira túlhaladják néha azok felfogási képességét, annyira feje felett haladnak azok el.

A tanterv-készítők visszaélnek ezen természeti adománnyal. Nincsenek tisztában azzal, hogy mit képes a növendék bizonyos korban, valóban felfogni. Azt hiszik, hogy ha a növendék, meghatározott módon feladott kérdésre, gondolkodás nélkül, azonnal meg tud felelni, azt már mind meg is értette, mind elsajátította azt, a miről beszél. Ez pedig óriási tévedés! Ez hozza elő a féltudást, ami sokkal károsabb a tökéletes tudatlanságnál! Az elemi és középiskolák valódi feladata: mindenről ami az embert körülveszi, igaz, tiszta, világos *alapfogalmakat* adni, még pedig épen azokat, amelyek a növendék *fejlődési fokával tökéletesen megegyezik*, az örök igazságnak ép azon sugarait, melyeket lelki szemeivel tökéletesen felfog. De nem könyvből, elméletben, emlézés alapján.

Arra, hogy az *igaz* valóban áthassa a gyermek lelkületét, a gyermeknek minden tehetségét fel kell használni, életre ébreszteni, hogy *minden tehetsége* közreműködjék: az önálló gondolkodást, az ítélő tehetséget, a képzelmet, a szép érzelmet, az akaratot, a szeretetet és föl kel hivni az örök igaznak valódi fölfogására! Föl kell tudni ébreszteni az érdeket s a *valót* ismertetni meg a növendékkel, azt a mit felfoghat, nem pedig

élettelen holt betüt, ami a valónak torzképe. Az emlékező tehetség aztán úgyis megteszi a maga szolgálatát s megtartja azt, ami a *lelket* megragadta. Ekkor a tanulás a léleknek valódi fejlesztése, ami minden körülmények között élvezet. Soha sem válhatik kínná és gyötrelemmé. Hanem, hogy ezt elérjük, félre kellene dobni azt a sok tudákos részletet, ami csak lim-lom a növendék agyában. Csupán csak arra való, hogy megterhelje a növendék emlékét, eszét tompítja s az önálló gondolkodásban örökre meggátolja, a helyett, hogy fejlesztené. Ez okozza a túlterhelést, az idegességet. A tudás, a valódi tudás, az örök igaznak felfedezése, megismerése, soha sem válhatik unalmassá. Csak az erudició unalmas a gyermeknek, az ifjunak, mert nem neki való, az neki méreg! Pedig a tankönyvgyártók annyira mennek vakságukban, hogy egész nyugodtan mondják egy érdekesen írt, valóban tudományos műről: «Oh ez nem lehet tudományos, mert nem unalmas!»

Még a középkorból maradt reánk ez az átkos örökség! Amikor az az áltudomány, a *skolasztika* oly bevehetetlen bástyákkal volt körülvéve s oly nehézkes nyelvezeten át lehetett hozzájutni, hogy csak nagyon kevés kiválasztott képezhette az igaz hivők táborát!

Öt éves kortól tizenkettőig, a gyermek az érzések benyomása alatt áll. Akkor az *ösztönt* kell benne helyesen fejleszteni s a dolgok megismerésére segítségül hivni. De nem szabad, épen nem szabad kiölni belőle az ösztönt, mert az ösztön legszilárdabb alapja minden későbbi szellemi tehetségének. Az ösztönből fejlődik az egyén.

Tizenkétéves kortól tizenötig az értelem kerekedik felül a növendékben, ha ugyan a maga törvénye szerint fejlődött. De ha már a bölcsőben befogták a magolásra, akkor az értelem nála elsatnyul. Nem szeret, nem *tud* gondolkodni. Hiába mondják neki hogy: «gondolkodjék, hisz azért van esze!» Az épen olyan, mintha egy gyermeknek a bölcsőtől fogva, összekötözték volna lábait s azután csodálkoznának, hogy miért nem akar járni? Nem tud szegény! És magol tovább, magol ambitióval,

ha a verseny fölébresztette benne a versengési szenvedélyt. De *ember*, teremtő, alkotó lény nem lesz belőle soha! Emlékezete sok ösmeretet szerezhet, esetleg, talán meg is tarthatja azokat, de szelleme kialszik és soha sem szerezheti meg azt a vitalis szellemi erőt, mely a gondolkodó lénynek szükséges, mely alkotásra indít. Gép marad.

Már pedig, ha a társadalom gépekből van összeállítva, előbb-utóbb hanyatlásnak indul, bármily tökéletesen működjenek is a géprészecskék s bármily egybevágóan végezzék teendőiket a különböző rugók. Az életnek *életre* van szüksége, hogy fennmaradjon. De még az iskolában is nagy szükség van az életre. Kiváló személyi, egyéni tulajdonságok szükségesek arra, hogy a tanító valóban gazdagítni tudja növendékeinek lelkét. Egy automata, bármennyire tökéletes legyen is s bármily rendkivüli pontossággal tartja meg a beosztásokat s beszél taktusra, nem képes ösmereteket terjeszteni. Halált szór, nem életet. Élni kell s lelkével, lelke melegével, egész lényével működni, hogy egy kis világosságot terjesszünk a rendkivül megterhelt és hiábavaló részletekkel nyomorított tananyag őrlése mellett. De ha igyekszünk keveset tanítni és jól, úgy hogy a növendéket oly színvonalra emeljük, hogy egykor önállóan legyen képes magának a valódi tudást megszerezni, akkor jó tanítók vagyunk. De akkor sem igen marad idő a *nevelésre*. Nincs időnk jellemeket képezni, az akaratot fejleszteni, a szép érzéket nemesíteni, az önálló működésre buzdítni, a szivet fejleszteni, a tökéletesedés szenvedélyét oltani a növendék lelkébe. S mivel semmi idő sem marad a nevelésre, kénytelenek az iskolák a *vas fegyelemhez* fordulni. Nevelés helyett dreszirozni a növendékeket, hogy legalább külsőleg, bizonyos szabályok megtartására kényszerítsék őket, többékevésbbé durva eszközök alkalmazása által. A dreszirozás azonban nem nevelés, annak ellenkezője.

Végkép kiöli a tanulók szivéből az utolsó kis idealizmust, melyet a sok emlézés talán-talán még meghagyott szivökben! A vas fegyelem alatt, vagy tökéletesen gépekké válnak, vagy pedig az élet, az ösztön reagál bennök. Nem lehetett az életet

eléggé elnyomni, kiölni s olykor féktelen durva beszédekben, csintalanságokban, rosszaságban tör ki. Ez a dreszura átka.

Igaz, hogy *nevelni* sokkal nehezebb, mint *fegyelmi rendszabályokat alkalmazni.* Sokkal több fáradtsággal jár, sokkal több lelki és egyéni tulajdonságot igényel. A nevelőnek magának első sorban, nem szaktanárnak, hanem *embernek* kell lennie. Szerető szívvel, művészi érzékkel, saját én-jén kívül élni tudó, rezgő lélekkel megáldott lénynek kell lennie, kinek szenvedélye jobbá, nemesebbé tenni. A valódi pedagogusnak sokkal többet kell adnia önmagából, saját énjéből. De teendője sokkal érdekesebb, lelkesítőbb, sokkal több örömet okoz. Sokkal áldásosabb is működése.

Legalább azon iskolák, melyek nem szakpályára képeznek, célul tűzhetnek ki, hogy ne csak emléztessenek, hanem neveljenek is. Minden egyes gyermekre a maga természete, a maga lelkülete szerint igyekezzenek hatni. Mert világos, hogy annyiféle természet van e földön, a hányféle az arckifejezés. Megszámlálhatlan, mint a felhőknek különböző alakja. Ha mindeniket közömbösen, egyformán, ugyanegy vas álcába akarnók beszorítni, elvesztenék egyéni jellegüket. Ugyanígy van ez az erkölcsi világban. Mindeniket csak a maga törvénye szerint fejleszthetjük, ha azt akarjuk, hogy igazán fejlődjék. S ezért mindenikkel külön-külön módon kell bánni, ha valóban a növendék lelkületére törekszünk hatni. Dreszirozni lehet csupán külső eszközökkel, de a gyermek benső énjére hatni teljes lehetetlen. Az zárva marad a dreszirozó előtt! A vas fegyelemmel csak *rabszolgákat* vagy *lázadókat* hozunk létre, oly lényeket, kik magokat soha sem fogják tudni önállóan és öntudatosan vezetni az életben, kik a társadalom kárára vannak. Egység kell a nevelésnél, egység és harmonia, de *élő egység*, amely alkalmazkodni tud, amely nincs megkövesülve s amellett éber, érzékeny és következetes; nem pedig élettelen, buta, gépies egység, mely mindent összemorzsol, ami útjába akad, nem ad éltet, hanem halált szór!

Kolozsvár. *De Gerando Antonina.*

A THEIZMUS ESZMÉJE A FILOZÓFIA TÖRTÉNELMÉBEN.*

Talán különösnek tetszik, hogy női egyletben theizmusról és filozófiáról akarok beszélni! De a mai részint bigott és elfogult, részint vallástalan materialista világban, midőn társadalmunk épen a filozófiai gondolkodás hiánya miatt kultiválja ezen egymásnak mereven ellentmondó szélsőségeket, talán nem egészen felesleges, hogy a nők: a jövő nemzedéket nevelő anyák előtt is azt az arany középutat mutató irányt hangsúlyozzuk, mely menten minden elfogultságtól, tudományos és filozófiai alapon bizonyítja a theizmus létjogosultságát.

Hányszor nevetnek rajtunk szentimentálisoknak nevezett asszonyokon, ha az isten-eszmébe vetett hitünket véletlenül elárúljuk s immár fennhangon hirdetik velünk szemben, hogy a fejlődő, haladó és tudományokban jártas embernek nem lehet vallása. És ezen véleménnyel szemben már nem elég az egyházak és szent könyvek tanaira mutatni, mert tényleg komolyan kezdünk a tudományos haladás útjára térni és a felekezeties gondolkodáson felül emelkedni. Nekünk nevelőknek és anyáknak, kiknek kezébe a jövendő szelleme van letéve, ismernünk kell úgy a mult, mint a jelen theista alapon felépült bölcsészetét, hogy szükség esetén komoly és tudományos szinvonalú harccal is gátat vethessünk a mindjobban terjedő materializmusnak.

* A «Művészet és Művelődés Magyar nők Köre» ismeretterjesztő estélyén tartott előadás. *Szerk.*

Ezen tanulmányozás utján láthatjuk csak be, hogy haladás, fejlődés és a lélek vallásossága nem ellenkeznek egymással, vagyis hogy a vallásos hit is fejlődésképes; mert ha végig futunk a bölcsészet történetén, látni fogjuk, hogy a theista alapon gondolkodó filozófusok mindig a korszakok változása szerint, különböző formákban produkálták vallásos eszméiket.

De ez nem azt bizonyítja, hogy a vallásos érzelem nem az abszolut igazság felé vezet! Mert ha az Isten-hit csak egy elfogult és hamis érzelem lett volna, lehetetlen, hogy épen a fejlődő korszakok szelleme és az a magas és tudományos szinvonal, melyen történelmünk kimagasló filozófusai álltak, el ne seperte volna előbb-utóbb a lelkek mélyéből. Az a tényállás, hogy ezen eszme egyre haladt a korral együtt és a legnagyobb és legveszedelmesebb ellenáramlatok dacára sem tudott elenyészni, mutatja, hogy van egy pozitivnek mondható abszolut isten-eszme, mely felé halad a tökéletesedő világ theista bölcsészete.

Engedjék meg, hogy csak nagyon röviden és hézagosan, csak egy-egy főbb theista irányzatot futólag érintve, nagy lépésekben vezessem végig hallgatóimat a bölcsészet történetén.

*

Már az ó-kor kezdetleges görög filozófiája többnyire vallásszerű gondolatokkal párosulva jelentkezett. Csakhogy természetesen a korhoz mért anyagiasabb és misztikusabb formában, mint ahogy az igazi filozófiai szellem megengedheti. Például a *fizikusok*, kik szerint a világegyetem ős oka kezdete az anyag, valami csodálatos miszticizmust is értettek ezen anyagnak nevezett ős ok alatt s míg *Thales* (VII. sz. Kr. e.) hirdeti, hogy a lélek nélküli víz minden dolognak a principiuma, *Anaximenes* (VI. sz. Kr. e.) és *Diogenes* (V. sz. Kr. e.) már az élőnek képzelt levegőt mondja minden dolog kezdetének, melyből sűrüsödés és higulás folytán áll elő tűz, szél, felhő, víz, föld, kő stb. s míg Anaximenes csak élőnek, de nem értelmesnek mondja ezen ős eredetet, Diogenes már értelmesnek is hirdeti a levegőt s ennél-

fogva az egész világegyetemet. Ez ugyan inkább pantheizmus, de azért határozottan a személyes isten-eszme felé tart.

A mathematikusok, kik közül *Pythagoras* (VI. sz. Kr. e.) talán a legnevezetesebb bölcselő, a *számokra* és mathematikára alapítják az egész nagy mindenséget. De az «egy» az abszolut szám, tehát az egység fogalma minden dolognak ős eleme. Hogy ez a tan egyuttal a tovább élő lélek tana is volt, mutatja az a jelenség, hogy Pythagoras a lélekvándorlást is tanította. Ez azért különös, mert ő a lélek elemét háromfélére osztja: értelem, ész és kedélyre. A két utóbbi meg van szerinte az állatokban is, de már az értelem csak az ember tulajdona. Pythagoras beszél a szférák harmoniájáról, mint a legfelségesebb zenéről, melyet csak azért nem hallunk, mert születésünktől fogva folyton fülünkbe cseng. Mi más ez, mint a Diogenes szerinti élő és harmonikus mozgással bíró levegőnek a tana?

A mathematikai bölcsészet testvére az *eleai* iskola, melynek *Xenophanes* (VII—VI. sz. Kr. e.) egyik legnagyobb alakja. Hirdeti szintén, hogy az «egy», vagyis az isten oszthatatlan és egész. De ő ezt az egyet szintén feltalálja mindenben; nem csak emberben, állatban, hanem szintén fűben, fában stb. Felfogása tehát szintén pantheizmusnak mondható, mely felfogás azonban egyuttal csirája a kereszténység «mindenütt jelenlevő» Istenének.

Nagyon érdekes az úgynevezett *atomisták* bölcselete, mely szerint a lélek finom, sima, kerek atomokból áll, melyek az egész testben el vannak oszolva és a különböző organizmusokban különböző szolgálatot végeznek. Ezen iskolának *Demokrit* (V. sz. Kr. e.) talán a legnagyobb alakja s azzal a mondásával, hogy «nem félelemből kell a rossztól tartózkodni, hanem önmagunktól való szégyenből», ma is utat mutató erkölcs-bölcselőnek tekinthető.

A szofisták szomorú tanai után, melyek a legnagyobb bizonytalanságot hirdették az előbbiekkel szemben, — a *sokratesi bölcsészet* emelkedett ki természetesen *Sokratessel* (V. sz.), *Platóval* (V., IV. sz.) és *Aristotelesszel* (IV. sz.) az élén. Ez igazán gyönyörű

és sokkal szabadabb theista filozófia a legmagasabb elvekkel és legszigorúbb erkölcsiséggel. Ez a lépés már szakítás volt a mult zűrzavarával és minél felvilágosodottabb és szabadabb formában jelentkezett a vallás fogalma, annál erőteljesebb és kérlelhetetlenebb alakban növekedett nyomában az erkölcsi tökélyre való vágyódás. Lehetetlen Sokrates és Plato filozófiájában önmegtagadó, másokért áldozó tanaiban, Aristoteles logikájában és az «abszolut szellem» iránt való hitében már a kereszténységnek magas gondolatát fel nem fedezni!

A *stoikusok* — kikhez *Zeno* (IV—III. sz. Kr. e.), *Kleanthes* és *Antipater* is tartozott — annyira hódoltak az isteneszmének és az azzal kapcsolatos szellemi életnek, hogy minden más örömet megvetettek, sőt magát az életet sem becsülték semmire és szinte örültek, ha azt elvethették. Erre egyik írónk nagyon helyesen jegyzi meg, hogy mennyivel nagyobb gondolat volt a kereszténység megalapítójának életmegbecsülése, mely életnek azután önszántából való eldobása valóban az emberiség jóvoltáért történt *áldozatnak* tekinthető.

A skepticizmussal szemben az *eklekticizmus* szintén erősen az isten-eszme mellett állott. Legérdekesebb képviselője *Cicero* (II—I. sz. Kr. e.), ki lelkesen tanította, hogy a vallás az emberiségnek életereje s vele együtt a magasabb embernek fogalma is elenyésznék e földön.

A *kereszténység* fellépéséről szükségtelen e körben bővebben megemlékeznem; legfeljebb azt jegyzem meg, hogy a világtörténelemnek ezen hatalmas korszakokat alkotó momentuma természetesen szintén a filozófia történetéből, a filozófiai gondolkodásmódból sarjadt és nőtt ilyen széles fává; tehát nem foglalhatják le pusztán az egyházak és felekezetek a maguk számára, de viszont nem küszöbölhetik ki korunk filozófiai alapon álló, szabadon gondolkodó irányzatai sem körükből, mert ez is a fejlődés, mondjuk a legmagasabb fejlődés produktuma, mely csak az emberiség *visszavivő* és *tökéletlenítő* tulajdonsága és hajlama miatt nem érhette el a fejlődéstanhoz méltó magas színvonalat! Ha a görög bölcsészetet Sokratessel az élén, mint

a filozófia történelmének egyik legbecsesebb produktumát, készséggel elismerjük — és el is kell ismernünk. — úgy lehetetlen, hogy a jézusi filozófiát, mely filozófia általános altruizmusával magasan túlszárnyalta Sokratesnek inkább csak a saját egyéniségét tökéletesítő theoriáját, ne mint a görög bölcsészet kiforrott, ideálisan tökéletesített, de egyuttal a zsidó eszme hatalmasságát is öröklő végkifejlődést tekintsük, ezáltal a fejlődés és haladás hatalmas történetében is örökös helyet biztosítva számára! Sőt még a XVI. század reformációja is, mely bár tiltakozott a filozófiai irány ellen, Zwinglivel és Lutherrel az élén határozottan egy bölcsészet szülte haladás volt, mely akkor felelt meg legjobban feladatának, midőn félretéve az előítéletet, nehány merészebb, de erősen hívő reformátorral az élén (mint pl. Servét Mihály) tényleg filozófiai alapon haladt tovább. Ennek az iránynak továbbvivői Channing, Martinean, Emmerson, Longfellow a költő, stb. De hogy visszatérjek tárgyamra, a római *stoikusok* közül a legnagyobb *Seneca* (I. sz. Kr. u.). Nagysága épen az isteni tökéletességre buzdító filozófiájában rejlik. Jelszava, hogy nincs semmi jó — csak az erény!

Az *új platonizmust* megelőzőleg ismét a skepticizmus ütötte fel a fejét, de a *Philo* féle bölcsészet — mely már szinte theologiává vált és a platonizmus szinte a keleti miszticismussal egyesült általa — ismét az isteneszme felé terelte a bölcsészetet, bár túlságos theologiai ismeretével határozottan ártott a bölcsészet független és szabadon szárnyaló voltának.

A középkorban (V—XV. sz.) támadó *scholasticizmus* határozottan pantheistikus elveket vallott, mely mindenütt és mindenben istent látott. Az *arab bölcsészet* is, mely aristotelesi alapon áll és a renaissance-nak előhirnöke, természetesen szintén vallásbölcseleti.

Az új-kor egyik legnagyobb gondolkodója *Descartes* (XVII. sz.) az ő mély jelentőségű mondásával: cogito ergo sum (gondolkodom, tehát vagyok) megalapította a józan ész és logika szülte vallást. Vagyis, ha érzem egyéniségemnek határozottságát, elveimnek és gondolataimnak teremtő erejét, szükségképpen éreznem

kell egyéniségemnek különálló, magasabb eredetből származó pozitiv létezését is. Gyönyörüen utal a «bennszületett» eszmékre, vagyis a *szükségképi* igazságokra, melyek abszolute igazak.

Malebranche (XVII—XVIII. sz.), (*Spinoza, Locke* (XVIII. sz.) mind az Isten eszme alapján fejtették ki bölcseletüket. Spinoza — a nagy zsidó reformátor — ragyogó egyéniségéről, felvilágosodott szabad szelleméről és ennek dacára mélységes Istenhitéről most e télen hallottunk egyik legnagyobb bölcsészünk, Alexander Bernát ajkáról egy gyönyörű előadást; és modern szellemű, tudományokban jártas, szabadelvű előadónk összehasonlítva Spinozát Descartessal, *épen azért emelte bölcsészetét a másiké fölé,* mert az *még hívőbb* volt és valóságos fanatizmussal bízott a *gondolat,* az *abszolut* gondolat megváltó erejében! Nagyon kár, hogy e hatalmas előadást — melyet Alexander az Izraelita Irodalmi Társaság felolvasó ülésén tartott — a keresztények közül csak hárman-négyen hallgattuk végig; mert a mai atheista és materialista világban ezen előadás csak erősítésül szolgálhatott volna meglazult kereszténységünkre nézve is.

Az *angol moralisták,* kik közül gróf *Shaftesbury* (XVII—XVIII. sz.) tűnt ki különösen humanisztikus tanai által, szintén hasonló alapon dolgoztak s e mozgalomhoz tartoztak a *deisták,* kik az ész-vallást és a bibliának kritikus szemmel való tanulmányozását hirdették.

Newton Izsák (XVII—XVIII. sz.), *Leibnitz, Wolf* (XVII—XVIII. sz.), *Reimarus* (a theologiai racionalizmus hive), *Mendelssohn Mózes* (a német felvilágosult bölcsészet egyik előharcosa), valamint *Lessing* (XVIII. sz.) egytől-egyig mind az isten-eszme mellett harcoltak, egyuttal a józan ész tekintélyét a dogmatizmussal szemben, a szabad vizsgálódást és a folytonos kijelentést hirdetve. S míg Locke — bár hisz a lélekben — tagadja a velünk született eszméket, Leibnitz lelkesedéssel vallja a szükségképi igazságok létezését. Lessing szerint vallás és bölcsészet elválaszthatlanok.

Rousseau (XVIII. sz.), ki egész lélekkel harcolt az egyháziaskodás és felekezetiesség ellen, természetes, velünk született

vallást és istenhitet követel tőlünk. Sőt még *Voltaire* is (XVIII. sz.), ki egyenesen a kereszténység ellen fordul, sőt működésében az atheizmus felé hajlik, életének *érett* korszakában, nagy tudásának *végleszűrődésekor*, az isteneszmének építtet kápolnát!

Kant (XVIII. sz.) filozófiája, mely lehetetlen, hogy az egész modern világra imponáló hatással ne legyen — határozottan kimondja, hogy Isten, halhatatlanság és erkölcsi szabadság eszméje oly szükséges feltételei az életnek, hogy ezek nélkül igazi erkölcsi magaslatot el sem lehet képzelni. Pedig őszintén kimondja, hogy isten létét pozitiv kimutatni nem lehet, de *erkölcsileg* kell bizonyosaknak lennünk létezése felől! Ez szolgál alapul a «gyakorlati ész birálatá»-nak, mely egyik legértékesebb műve. Nagyon értékes még a theizmus szempontjából «Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft» című munkája. Kant erkölcstanának és eszthetikájának Schiller, a nagy költő volt leglelkesebb hirdetője. Nemrégen pedig egyik elsőrangú modern theologusunk: az evang. theol. akadémia igazgatója, Kant filozófiájában rámutat a kereszténység alapvonásaira.

A Kant után következő *Fichte*-féle (XVIII—XIX. sz.) bölcselet tulajdonképen alapul szolgál *Schelling* (XVIII—XIX. sz.) és *Schleiermacher* vallásbölcsészetének, mely viszont megalapítója a modern, szabadelvű protestantizmusnak.

Hegel (XVIII—XIX. sz.) és követőinek filozófiája már szinte átcsap a dogmatikus kereszténység tanaihoz, melynek azután a legkérlelhetetlenebb ellenfele Schopenhauer bölcselete lett.

Még a pozitiv bölcészet is, melynek megalapítója *Comte Ágost* volt, s legnevezetesebb továbbvivői *Mill Stuart* és *Herbert Spencer*, bár nem ismeri el, de határozottan *nem meri tagadni* az egyetemes lélek létezését! Sőt sokak szerint Spencer — bár filozófiája ellentmond e nézetnek — határozottan vallásos érzésű ember volt.

Darwin (XIX. sz.) — a modern tudomány megalapítója, a «fajkeletkezés» halhatatlan írója — többször említi munkáiban, hogy a fizikai és kémiai erők játéka *nem* magyarázza meg a

szerves élet keletkezését. Önéletrajzában pedig határozottan kimondja, hogy e harmonikus világegyetem *nem* lehet egy tervszerűséget nélkülöző szeszélyes véletlen produktuma. Még követője, *Haeckel* is, ki nem híve a vallásos felfogásnak, az «igaz», «jó» és «szép» szentháromság tanát állítja fel s megköveteli, hogy e fogalmakban valóságos isteneszmét imádjunk!

Hogy ezt a nagyon hézagos ismertetést korunk egyik nagy gondolkodójának, *Tolstoj*nak bölcsészetével egészítsem ki, bármennyire kicsinyelje a szabadgondolkodók tábora e nagy ember altruistikus theista eszméjét — azért fenséges ez a szabadelvűséggel és felvilágosodottsággal párosult dogmanélküli vallás, mely mindenáron a szocialis viszonyok tökéletesebb rendezését célozza.

Hogy saját viszonyainkról is beszéljek, a *Magyar Filozófiai Társaság* tavalyi közgyűlésének elnöki megnyitójában *Medveczky Frigyes* dr. egyet. tanár, nagytekintélyű tudós, határozottan kijelentette, hogy a Társaság szelleme *nem* azonosítja magát a materializmussal. Hogy *Alexander Bernáton* és *Beöthy Zsolton* kívül — kik mindenesetre vannak olyan tág látkörű, szabadelvű és tudományosan képzett bölcsészek, mint korunk és hazánk materialista tudósai — csak a nemrég elhunyt dr. *Brassay Sámuelt* említsem, e kiváló bölcsész és világos fejű, elfogulatlan emberbarát, dacára, hogy erős harcot folytatott a bigottizmus és miszticizmus ellen, rendíthetlen híve volt a felvilágosodott és szabadelvű vallásnak. Gyönyörű felolvasásaiban, tanulmányaiban rendkívüli logikával küzdött a materializmus és skepticizmus ellen. Büchner azon állítására, hogy «az anyagon kívül más állomány nincs; ha hát a lélek nem anyag, nem is állomány, tehát azon értelemben, amiben a létezést venni szoktuk, nem is létezik», kitünő humorral azt feleli: «annyi, mintha azt mondaná, hogy a várnai, kenyérmezei ütközet, Magyarország kormányzása s más események lefolytak, de azért Hunyadi János nem létezett soha!»

*

Már most, ha végigtekintünk e fényes, igazán halhatatlan névsoron és számba vesszük, hogy milyen hézagos, tökéletlen kis képét adtuk a filozófia hatalmas theizmusának, el kell magunkat szégyelni annál a gondolatnál, hogy oly elhamarkodva és elbizakodva citáljuk néhány cinikus ember mondását, miszerint gondolkodó, felvilágosodott, tanult ember isten-eszmében nem hihet; mert ezekre az alakokra, kiket szerencsém volt ezuttal elősorolni, csakugyan nem mondhatja senki, hogy szűk látkörű, koruknak előítéletét bíró, gyenge szellemű emberek voltak.

Ha egy Sokrates, Seneca, Descartes, Spinoza, Kant vagy Lessing ma feltámadna, bizony félek, hogy gondolkodni tudó agyukkal még ma is meghaladnák a kor szellemét. Ha eszembe jut e nagyszabású emberek imponáló erkölcsi tökélye, Kantnak amaz örökbecsű szózata, hogy úgy cselekedjünk, miszerint cselekvésünk maximája *általános törvény-elv* lehessen — szégyenkezve gondolok a mai erkölcsökre, de különösen a mai irodalom egy kedvelt ágára, mely csak nemrégen egy előkelő, tehetségesnek mondott modern írót majdnem becsukásra juttatott! Ha eszembe jut a régi sokratesi iskola, ahol a fiatalságot jellemre és kötelességszerű élnitudásra tanították — bizony szinte kicsordul a könny a szememből. S ezért vagyok én néha zavarban, midőn következetes haladást hirdető theoriákról kell beszélnem! Mert nem kell azt hinnünk, hogy a minden ideáltól való frivol megszabadulás törvényszerű haladás. Ez csak a másik szélsőségtől eredő reakció, vagyis egy rohamos nekiiramodás szülte *félrelépés*. És majd ha a haladás körforgó kereke ismét nagy arányokban, még pedig egy fokkal tisztább világításban veti fel a mult, erkölcsöt dicsőítő theista bölcsészetét, akkor áldozunk csak igazán a *normális* haladásnak.

De ne csak a kimondott, vagy már a történelem birtokában levő filozófusokat nézzük, hanem korunk komoly gondolkodóit és íróit, és tapasztalni fogjuk, hogy a *magasabb embert nevelő és termelő* irodalom nem az atheizmus alapján épült fel, hanem épen a filozófiai alapon nyugvó felvilágosodott theizmuson. Ha egy héten egyszer, vagy legfeljebb kétszer — száraz tartalmú,

cinikusan naturalisztikus humoru, mondhatni drasztikus irányú napilapjainkban meg-megjelen egy-egy lélekemelő, igazságot és magasabb erkölcsiséget hirdető, sziveinkhez szóló és szinte megnyugtató magasabb irodalmi munka (mint amilyen a többek között az Ujságban Quintus irodalma), méltóztassanak megfigyelni, hogy vajjon *ez* az irodalom az atheizmusnak rideg alapján áll-e?! Nincs rá eset! Az eszünkhöz, értelmünkhöz, tudásunkhoz szólhatnak kiváló materialisztikus munkák is, — ha nem direkte magát az egyéniségünkkel ellenkező materializmus tanát fejtegetik előttünk, — de a szivünkhöz, a lelkünkhöz, az igazi igazságérzetünkhez ismétlem hogy soha! Eszes, kutató, jellemes, erőteljes szellemű embereket nagyon is produkálhat a materializmus, de azt a bizonyos magasabb fantáziájú, ideálokért lelkesülő és átszellemült reformátorokat, kik épen az eszmék nemesítése által vannak hivatva előre vinni a világot — soha!

Az igaz, hogy azt szokták mondani, hogy a mai felfogás szerint az az igazi, az a magasabb, önérzetesebb ember, aki Isten nélkül tudja kötelességekkel telt útját bejárni! Micsoda gyermekes gyávaság jutalomért és földöntúli reménységekért járni a becsület és humanitás utján! Csakhogy, mélyen tisztelt Közönség, ez a hangzatos frázis nagy tévedésen alapul. Az igazi kereszténylelkű, humánus ember sohasem a maga érdekében vallja és hirdeti a végigazságszolgáltatást, hanem mindig a nyomoruságban sinylődő *felebarát* számára, kinek nyomoruságát már semmiféle földi hatalom meg nem változtathatja!

A világtörténelem legszebb és legértékesebb lapjai által megpecsételt humanitás sohasem *önámításból*, a *maga* számára prédikált, hanem a legsúlyosabb skepticizmussal is szembeszállva, az *embertárs* részére követelte az Istent! Nem gyávaság, nem gyermekes jutalomvárás tehát a vallásos felfogás, hanem igazságérzetünk szülte legmagasabb humanitás.

Ezért megfoghatatlan előttem, hogy korunk leghumánusabbnak tartott mozgalma, mely minden embernek *egyenlő* boldogságára törekszik, oly könnyen belenyugszik a nagy ideálokért küzdő emberiségnek legnyomorultabb állapotába! Vajjon ha e

mozgalomnak legvérmesebb reményei teljesednének is, tudnánk-e egymás egyenlő — de csak ideig-óráig tartó — szerencséjének örülni, ha a materializmus törekvése szerint mind arról leszünk majd meggyőződve, hogy nyomoruságban sinylődő embertársaink (mert az anyagiak rendezése után még temérdek változhatatlan nyomoruság marad ám e földön) soha és semmi körülmény között sem kaphatnak igazságszolgáltatást.

De azért kötelességemnek tartom megemlíteni, hogy a szocializmus által felkapott atheista bölcsészetet is méltóztassanak áttanulmányozni; még pedig Nietzschét, Schopenhauert, Büchnert, Hartmannt, Moleschottot, stb. Nagyon sok bölcs és hatalmas igazságot lehet ezektől tanulni, melyekre e modern világban már nem nélkülözhetünk. Reménynélküli sötét theoriájuk pedig csak még jobban kidomborítja az előbb említetteknek ragyogó theizmusát.*

De különben is legyen szabad szerény, de tántoríthatlan nézetemmel végezni mai előadásomat; társadalmunk lassú, vagy nagyon is rohamos, gondolkodásnélküli haladásának, erkölcseink tökéletlenségének, korunk bántó cinizmusának, szóval rövid látó szemeinknek és rosszul-halló füleinknek a filozófiai gondolkodásmód hiánya az oka, mely szomorú állapot megszüntetésére elsősorban a filozófia tanulmányozása fog vezetni. De miután sohasem a puszta *tudás*, vagyis a tények tudomásulvétele az élethez szükséges bölcsesség, hanem mindig a tanultakban való helyes *látni-* és *ítélni* tudás, méltóztassanak teljes tárgyilagossággal, egyéni hajlamaikkal az olvasottak felett gondolkodni is; hogy így a theizmus eszméjét is ne csak mint egy ilyen tendenciózus előadásból merített, tetszetős történelmi folyamatot akceptálják, hanem mint önerejükből felfedezett *igazságot* bír-

* Tisztelt munkatársunk ezen felfogásával nem értünk egyet. Az említett írókat csak nagyon kiforrott gondolkodású egyéneknek ajánlanám olvasásra. Társadalmi felfogásunk hibái úgyis nem tudom nem onnan származnak-e, hogy a Nietzsche-féle tetszetős, egoisztikus filozófia ifjainkat egészen hatalmába ejti s mindennek, ami nem az ő becses egyéniségük, lekicsinylésére, megvetésére tanítja. *Szerk.*

hassák. Ha pedig tanulmányozásuk végén az ellenkező meggyőződésre jutnának — inkább fogadják el meggyőződésből az atheizmust, mintsem hogy szinleg vagy tájékozatlanságból legyenek csak a theizmus hívei! Sokkal nagyobb és hatalmasabb ezen nagy elméket foglalkoztató eszme, semhogy ezt a lekicsinylést eltűrhetné!

Csak egyet vagyok bátor megjegyezni: *missziónak* tekinteni és hangosan hirdetni *nem* célszerű az atheizmust, mert mint említettem, erősen ellenkezik korunk altruisztikus, szocialis törekvésű szellemével.

A filozófia történetét még azért is tartom nagyon tanulságosnak ránk nézve, mert egyes irányzatai utat mutatnak a helyes socialis munkára. A mai socializmus erőszakkal, tüntetésekkel, szüntelenül a jogokat hangsúlyozva akarja kicsikarni programmjának elfogadását. A nagy filozófiai mozgalmak, melyeknek végső gondolatuk szintén az emberiség egyetemes boldogulása volt, még pedig nemcsak az eszmék rendezésében, hanem igenis az anyagiak javításában is; melyeknek alapja a görög bölcsészet és kifejlődése tagadhatatlanul a szabadelvű keresztény szellemhez közelítő modern theista mozgalom — sohasem az erőszaktól és kikövetelestől reménylették az állapotok megváltozását, hanem mindig az ész, szellem, de különösen a *jellem* reformációjától, mely egyuttal a szív átmelegedését is eredményezi. Az a bizonyos «sokratesi fegyelmezettség», mely még igazságunk tudatában is önmegtagadásra, egy önérzetes visszavonulásra (nem az *eszméink*, hanem a *személyünk* visszavonulására) késztet bennünket; az a sokat kigúnyolt «jézusi alázatosság», melyet szeretnének az emberek gyávaságnak és fanatikus bornirtságnak deklarálni — merem állítani, hogy *nem is alázatosság!* Rosszul mondja az evangélium. Hanem épen egy magasabb foku bátorság, *merészebb feltevés*, mely ösztönszerüen érzi, hogy erős és komoly magvető munka mellett nem szükséges még tülekedő harcba is vegyülni! A mienk a lankadhatlan, de csendes harc — a végkierőszakolást azonban bátran bízhatjuk az igazságra! Ennél biztosabb harcost úgy sem találhatunk soha.

Az igazi filozófia nem is fektethet súlyt, nem is óhajthatja az erőszakosan kicsikart haladást; mert abból a valódi, *egyetemes eszmeemelést követelő* fejlődésnek haszna úgy sem lenne.

Természetesen e fejtegetésekre azt feleli a mai szocializmus, hogy hát miért nem rendezte e régóta fennálló mérsékelt jézusi vagy tolstoji szocializmus a javításra váró viszonyokat? Egyszerüen azért nem, mert nemcsak hogy «régóta» nem áll fenn ezen irány, hanem egyáltalában *még meg sem kezdődött!* Amit Sokrates, Jézus, Spinoza, Mendelssohn Mózes, Channing, vagy a többi liberális vallást hirdető nagyok mondottak, azt egy-egy magasabb lelkü ember átvette ugyan, de a *köztudatban* vagy pláne a *gyakorlatban* a *kellő* mértékben még sohasem nyilvánult meg. A jézusi eszmét inkább csak felekezeti formákba szorították, s a követők inkább a *szertartásoknak* hódolnak, mint magának az eszmének! Ezért van, hogy vagy túlságosan orthodoxok a keresztények, vagy az úgynevezett «szabadgondolkodók», vagyis atheisták táborát szaporítják. Spinoza és Mendelssohn Mózes nagy és hivatott népe sajnos szintén többnyire vagy az orthodoxiába merül el, vagy — Spinoza és követői magas filozófiája helyett — a *Marx-féle* haladásnak hódol.

Tisztelet és hódolat azoknak az irodalmi társaságoknak, melyek úgy a keresztény gondolatot, mint az *eredeti*, theizmuson alapuló zsidó eszmét korunk haladásával megegyeztetve, *tovább* akarják folytatni és mind magasabbra fejleszteni! Mert ismétlem, *ez* az eszme: a liberális valláson alapuló szocializmus eszméje még *nincs* kipróbálva, csak időnként felvetve.

Tehát erre a *csendes* munkára, erre a filozófiai magaslaton álló *nyugodt* szocializmusra kérjük a magyar nők hathatós és *alapvető* munkáját. Ez a szocializmus dokumentálja egyuttal korunk ébredező békemozgalmának jogosultságát is.

Az atheizmus szülte szellemi forradalmak többnyire *vérontásra* vezetnek, de a theizmus által támogatott megfontolt haladás *a minden körülményekben kötelező* emberszeretetet hirdeti.

Budapest. *Perczelné Kozma Flóra.*

NÉHÁNY SZÓ A PÁRISI FELSŐBB LEÁNY-ISKOLÁKRÓL.

Az 1908. évben néhány hónapot töltöttem Párisban s már itthonról azzal a szándékkal indultam, hogy ott iskolát is látogassak. A miniszteriumtól kapott ajánlólevéllel a zsebemben, azt képzeltem, hogy elegendő, ha bemutatom magamat az egyes Lycéek igazgatónőinél, ők pedig szívesen fognak engedélyt adni, hogy néhányszor jelen lehessek az előadásokon. Párisi ismerőseimtől, akikhez felvilágosításért fordultam, megtudtam, hogy Párisban van öt állami leány-liceum, és pedig Fénelon, Lamartine, Victor-Hugo, Molière és Racine név alatt. Magán-intézet van számtalan. Egyúttal azt a jó tanácsot adták nekem, hogy ajánlólevelemmel menjek el először az osztrák-magyar követségre és kérjek ott pár ajánló sort Monsieur Liardhoz, a Sorbonne vicerectorához, ki alá az összes leányliceumok tartoznak. Később beláttam, milyen okos dolog volt ezt a tanácsot követni. A követségen igen előzékenyen bántak velem, de azért dacára annak, hogy ismételten hangoztattam magyar voltomat, az ajánló sorokat mégis Gisèle Kuss, institutrice en Autriche címre kaptam. Már másnap megjött M. Liardtól az általam választott — állítólag három leghíresebb — Lycée látogatására szóló engedély. Választásom a Lycée Fénelon, Lamartine és V. Hugora esett. M. Liard levele csakugyan kinyitotta nekünk a féltékenyen őrzött Lycéek kapuit. Kerner Margit kedves collegám hozzámcsatlakozott s így egy szép napon először mentünk magunkat bemutatni az egyes igazgatónőknél, kérvén, hogy jelöljék ki nekünk a napokat és órákat, amikor az általunk válasz-

tott tárgy előadásán jelen lehessünk. Kezdtük a Lycée V. Hugoval. Előre beküldtük névjegyünket, mellékelve M. Liard ajánlását. Pár perc mulva az igazgatónő irodájában voltunk, ki udvarias köszöntésünkre először is számon kérte tőlem a nevemet. Nem tudott belenyugodni, hogy betű szerint úgy írta a nevét, mint én az enyémet s élénken érdeklődött eredetem iránt. Mondtam neki, hogy valamelyik dédapám német volt s talán az övé is, mert a nevünk határozottan német, amit ő nagyon zokon vett s hosszasan megmagyarázta nekem, hogy valószínűleg én vagyok francia eredetű, ami ellen nem volt kifogásom. Elmenetelünk előtt azonban megkérdeztem, hogy Madame hol született, mire kénytelen volt megmondani, hogy Elsassban, ezen azután jót kacagtunk Margittal, mikor újból az utcán voltunk. A kedves névrokon csak két órát jelölt ki nekünk s nem volt hajlandó megengedni, hogy máskor is jőjjünk. Az egyes Lycéeknek az épületei az utcáról nézve nem tesznek olyan impozáns benyomást, mint ami felsőbb leányiskoláink, de belsejük meglepett. Belépve egy nagy, pamlaggal ellátott csarnokban találtuk magunkat, mely szobrokkal és délszaki növényekkel volt díszítve, a gyermekeket kisérő és reájuk várakozó szülők számára. Internatus egyiknél sincs. Minden Lycéeben van ugyanannak a igazgatónőnek — sehol sincsen férfiigazgató — az igazgatása alatt egy «classe enfantine» (kicsinyek iskolája) 6—8 éves leánykák részére, azután négy classes préparatoires (előkészítő osztály), ez megfelel a mi négy elemi osztályunknak és csak most következik az «enseignement secondaire», nálunk felsőbb leányiskola, azzal a különbséggel, hogy a cours secundaires csak öt osztályból áll. A préparatoire-t elvégzett növendék rendesen 12 éves, mikor a cours secundaire-t befejezte, 17 éves, akkor elhagyja az intézetet, hacsak részt nem vesz a továbbképző kurzuson. Ebben a beosztásban szerény nézetem szerint, sok a megszívlelni való, mert a felsőbb leányiskolák bő tananyagával Párisban csak a 12 éves gyermek agyát kezdik megterhelni, míg nálunk a 10 évesét.

Talán legegyszerűbb, ha leírom, hogy mit tapasztaltam az

egyes Lycéekben. Általános tapasztalás, hogy a termek világosak, rendkívül tiszták, 5—6 függőlámpával minden osztályban. A padok úgy vannak elhelyezve, hogy egyik sor a másik mögött 25—30 cm. magas, széles lépcsőfokon áll. Ez a szelíd emelkedés kitünő áttekintést enged a tanárnak, a növendékek pedig minden megerőltetés nélkül látják a táblát, szemléltető képet stb.

Lycée Victor-Hugo. Igazgatónő Mme Kuss. $9^1/_2$—$10^1/_2$ német nyelv. II. oszt. felsőbb l. isk. Olvasókönyvük nem ér sokat, a bentlévő szemléltető-képek silányak. A növendékek tudása kielégítő, a tanítónő módszere egyezik a mieinkkel, definiál és keresi a synonimákat. A növendékek ugyan nagy accent-nal, de azért meglehetősen beszélnek s van nyelvtani tudásuk is.

$10^1/_2$—$11^1/_2$ grammaire française III. osztályban. Szellemes, élénk tanítás. Dolgozat-javítás, a hibák megbeszélése. A dolgozatok bizony elég gyengék voltak, mit maga a tanítónő is beismert. Az óra végén Rousseau-t tárgyalták. Szemléltetőkép alig volt a falon, térkép egy sem. Kérdésemre mondta a tanítónő, hogy a földrajzkönyvben vannak a térképek, azonkívül van nekik egy külön termük a térképek számára, melyet látni azonban nem voltunk elég szerencsések.

Lycée Lamartine: Igazgatónő Mme Roubinovitch.

Míg a másik két Lycéeben az igazgatónő és és a tanítónők udvariasak, de igen kimértek voltak, úgy, hogy világosan éreztük, hogy csakis M. Liardnak köszönhetjük, hogy egyáltalán fogadtak, addig Mme Roubinovitch igazi collegialitással fogadott bennünket, személyesen végigkalauzolt az egész nagy épületen, a legnagyobb szeretetreméltósággal figyelembe vette kívánságainkat s több napra szóló programmot állított számunkra össze. És mikor napokon át látogattuk intézetét s búcsúzni és köszönetet mondani mentünk hozzá, azt az ajánlatot tette nekünk, hogy pihenjünk egy hétig és azután jöjjünk újból. Örömmel fogadtuk el ajánlatát és én sohasem fogom elfelejteni ennek a nem szép, de végtelen kedves asszonynak a jóságát. Emlékszem, hogy egy nagyon meleg júniusi napon — Párisban aug. 1-ig

tanítanak — az egész délelőttöt ott töltöttem az intézetben 12½-kor hazamenet találkoztam az udvarban az igazgatónővel. Hozzám csatlakozott, véleményemet kérdezte és a kapuig kisért» és kijelentette, hogy 2½-kor lenne egy általam kívánt óra, ha nem sajnálom a fáradságot és a második reggeli után rögtön visszafordulok, szívesen lát. Megigértem, hogy visszamegyek, de a rue St. Jacques iszonyú messze van a Faubourg Poistannièretől, ahol az intézet van, az autobus pedig nem megy addig, úgy, hogy még egy nagy darabot gyalogolnom kellett a nagy hőségben. Úgy látszik, az arckifejezésem nagyon elárulta fáradtságomat, mert amint hűvös irodájába léptem, rögtön felállt, elémbe sietett s engemet átölelni és saját kényelmes fauteuiljébe nyomni csak egy perc műve volt. «Úgy ni édesem» mondta, «most pihenni fog 10 percig, én pedig szólok a tanítónőnek, hogy kicsit később megy hozzá s hogy addig se únja magát, íme egy ujság». Ezzel kezembe nyomta a «Sa jeunesse» című fiatal leánykák számára való újságot. A Lycée Lamartine-ban végighallgatott órák közül csak egynéhányat fogok ismertetni, pl. egy hétfői napon:

8½—9½ német irodalom V. oszt., nálunk VI. oszt.

A szokásos bemutatkozás után csendesen leültünk. A növendékek beszéltek értelmesen, szépen és jó kiejtéssel. Goethes Reise nach Italien. Iphigenie auf Tauris, Torquato Tasso, Die Dichtkunst des 16. Jahrhunderts. Wolfram Eschenbach, Parsifal stb. die Meistersänger. Annyira meg voltam lepődve, hogy egyre azt kérdeztem magamtól, hogy csakugyan Párisban vagyok-e? Nekik pedig több okuk volna a németeket és nyelvüket gyűlölni, mint nekünk, kik mindig abba a hibába esünk, hogy az osztrákokat a németekkel összetévesztjük. Ők belátták, hogy a német éppen olyan világnyelv, mint az angol vagy francia s mint alább olvasható lesz, alaposan tanitják az idegen nyelveket. A tanítónő nyugodt, megnyerő modora kellemessé tette az órát.

9½—10½ történelem a IV. osztályban.

Nem tárgyam, de mert más általam kért óra nem volt,

végighallgattam Margittal együtt. Tartózkodom a kritikától, de hogy mennyire függ a tanítás eredménye a tanítónő egyéniségétől, bebizonyította az a fiatal szép tanítónő, aki gyors, hadaró beszédével idegessé tette a hallgatót, a növendékeket pedig láthatólag úntatta; fegyelmezni nem tudott.

10½—11½ francia irodalom, V. oszt.

Csunya igénytelen tanítónő, szellemes, figyelmet lekötő, végig érdekes tanítás. «Le loup est mort» című költeményt tárgyalta Albert Vignytől, áttérve az irodalom többi nagyjaira is.

Délután 3½—4½ histoire de l'art, V. oszt.

Tanár tartotta az előadást. A holland művészetről beszélt és vetített képeken bemutatta Rembrandtot és képeit. Ismertette a holland iskolát. Az előadás tartalmas, érdekes volt.

Lycée Lamartine, Préparatoire. Szerda 9½—10½ német nyelv I. osztályban.

A tanítónő német születésű, direkt módszer szerint tanít, élénken, kedvesen. A fickándozó kis párisi leányok olyan szép eredményt mutattak fel, hogy csak bámultam. Óra után beszéltem a tanítónővel. Ezt az eredményt csak úgy lehet elérni, hogy a francia gyermek az első naptól fogva, hogy iskolába jár, anyanyelvén kívül a német vagy angol nyelvben nyer oktatást — a választás a szülőktől függ. — Ezt hallván, már nem csodálkoztam többé a gyönyörű eredményen, melyet a cours secondaire-ben tapasztaltam. Szemléltetőkép van bőven a Lycée Lamartine-ben az idegen nyelvek tanításához. A növendékek kedvvel, az unalom legkisebb jele nélkül tanulnak, pedig a «ch» kiejtése iszonyú nehézségekbe kerül. Olyan kedves, meghitt, bizalmas és szeretetteljes a viszony tanítónő és növendék között, hogy egyszerűen meghatott. Ezeknél a megennivaló, kis francia babáknál történt német órán, hogy a tanítónő megparancsolta az egyiknek, vegyen le a fogasról egy kalapot és tegye a fejére, mely cselekvést németül kellett neki szóval kifejezni. De még mielőtt szólhatott volna, hangos hahotába tört ki az egész sereg és egyszerre kiabálta valamennyi: «il ne va pas á' elle». Olyan közvetlen volt ez a kitörés, hogy mi is

kacagtunk velük, de pár perc mulva minden szigor alkalmazása nélkül, helyreállt a csend.

10½—11½ francia nyelv, III. osztályban.

Egy dicté megmagyarázása nyelvtani alapon. Érdekes, tanulságos előadás.

11½—12½ német nyelv a II. osztályban.

Ugyanaz a tanítónő, ugyanaz a gyönyörű eredmény, mint az I. osztályban.

8½—9½ francia nyelv, I. osztályban.

La Fontaine meséit. Le lup et le chien című fable tárgyalása. Olvasás a legelemibb nyelvtani szabályok alkalmazásával. Semmi nyoma a magolásnak. Bámulatraméltó a gondolatfejlesztés a tanítónő részéről, ez határos a művészettel. Kitünő tanítónő.

Itt hallgattam még egy előadást, a cours facultativot, melyet a lycéet végzett növendékek — 17 évesek — látogatnak. Tanár M. Doby tartotta az előadást. «Le fatalisme dans la vie de Napoleon I.»-ről beszélt. Érdekfeszítő és tanulságos volt, de újból az az érzésem támadt, mint már annyiszor Franciaországban, hogy a franciák nem tudják megbocsátani Napoleonnak, hogy korzikai volt. Óra után, igen kedvesen érdeklődött M. Doby hazánk és felsőbb leányiskoláink iránt.

Lycée Fénelon. Igazgatónő: Mme Provost. Cours secondaire.

Ezt a Lycéet hallottam legjobban dicsérni, pedig az itt tapasztaltakat össze sem lehetett hasonlítani a Lycée Lamartineben tapasztaltakkal.

8½—9½ francia irodalom, IV. osztályban.

Elég kellemes, érdekes tanítás. Andromaque tárgyalása. Pauline és Andromaque jellemzése, összehasonlítása.

9½—10½ német nyelv, III. osztályban.

Das Gewitter (Schwabtól) című költemény tárgyalása. Egész más módszer, mint a Lycée Lamartine-ban. A nyelvtani szabályokat franciául mondták el, a tanítónő pedig ugyanilyen nyelven magyarázta. Itt valóban keveset tudtak a növendékek.

2½—3½ német nyelv, II. osztályban.

A tanítás valamivel élénkebb volt: Der Rattenfänger von Hameln» tárgyalása. A legegyszerűbb mondatot, mint pl. «Machen Sie das Fenster zu», stb. sem értette a legtöbb növendék.

Kézimunka a II. osztályban.

Battistingecske és gallérvarrás, szegéllyel, betéttel. Olyan pontossággal és olyan tisztán volt dolgozva, hogy meglepett.

Általános benyomásom, hogy a növendékek jó modornak, öltözkedésük és főként hajviseletük nem feltünő. Franciaországban divatos a fürtös haj, így akár megadta a természet, akár nem, minden kisleánynak szalaggal összefogva, fürtökben omlik a haj a vállra, ami igen kedves látvány, mindenesetre tetszetősebb, mint az a sok zilált frizura, mit a mi növendékeinknél, a divatot utánozva, látok. Mindegyik visel az intézeten belül köténynt és pedig sötét színűt és olyan nagyot, hogy befedi az egész ruhát. Azt a kedves, szép viszonyt tanítónő és növendék között mind a három Lycéeben tapasztaltam. De nemcsak a Lycéekben, hanem a Fontenay-aux-Rosesban lévő elemi képezdében is. E képezdébe a kora reggeli vonattal többször kimentünk. A növendékek bennlakók. Az épület mellett tágas, gyönyörű kert van, az udvar is fás, telve virágokkal, oly bájos, otthonias képet nyújt az egész, hogy az ember rögtön megszereti. A növendékek között van indus, japán stb. a világ minden részéből származó leány. A könyvtár és egyes szertárak gazdagok, gyönyörűek. Többnyire tanárok tanítanak, női felügyelet mellett. Két nagyon érdekes órát hallgattunk ott és pedig:

8—10-ig. Litterature française a III. éveseknél.

Rousseau-ról volt szó. Paysage de montagne. A svájci Alpok szépségeinek a leírása, a természet befolyása Rousseau-ra és műveire. Egy növendék tartotta az előadást, a tanár jegyezgetett és a végén megtette észrevételeit. Olyan érdekes, tanulságos és vidám volt az előadás, hogy két óra elrepült, anélkül, hogy észrevettük volna.

10—11. Sciences naturelles. Le pois (a borsó). Les familles légumineuses (a hüvelyesek). La giroflée (a viola)-ról beszéltek. Hatalmas fejű, ősz hajú úr volt a tanár, ki rögtön megnyerte

rokonszenvünket. Tanítása azt a benyomást tette a szemlélőre, mintha egy jóságos apa vidám csevegés között mindenféle szépre, jóra tanítaná leányait. Kedves volt, mikor az egyik fiatal leánynak, ki zavarában furcsa dolgokat állított a giroflée-ről, azt mondta: «Mais mon Dieu, si vous-êtes dans un tel embarras à cause de deux dames, que ferez-vous avant une collection d'examinateurs.»

A rue St. Jacques-ban van egy öreg horlogier (órás), addig beszélt nekem a rue de la Tombe-Issoire-ban lévő «École professionnelle»-ről (Ipariskola), míg a Préfecture de la Seine-hez nem fordultam egy udvarias levéllel, kérvén a préfet urat, engedné meg nekünk, magyar tanítónőknek, hogy az alája tartozó iskolát meglátogathassuk. Pár nap mulva megjött az engedély egy igen udvarias levél kiséretében. Amit ott láttunk. igazán tisztelettel töltött el az iskola fenntartója, a város és előljárói iránt. Ebben az «École professionnelle»-ben nyer évente 300 szegény gyermek, csupa munkáscsalád leánya, teljesen ingyen oktatást az általa választott iparágban. A cours három évig tart, a gyermek 12 éves korától kezdve és a növendék nemcsak ipari, de szellemi kiképeztetést is nyer, azonkívül mindenkire kötelező, akármilyen iparágat választott is, a fehérnemű, a felsőruha-varrás, valamint a főzés, mosás, vasalás elsajátítása. Teremről-teremre menve, gyönyörködtünk először a fehérhimzésben, tűfestésben, mesébe illő dolgokat láttunk ottan, azután a fehérnemű, felsőruha varrásban, kalapfonás és díszítésben, mellfüző- és fiúruha-készítésben és annak a sok semmitmondó csecsebecsének az előállításában, melylyel a párisi nő olyan chic-ké teszi toilette-jét. A konyha, mosókonyha és vasaló-szoba mind igen egyszerű, praktikus, semmi fölösleges. Szegény lányoknak a szerény háztartásra és kenyérkeresetre való előkészítése ez a józan oktatás. Tapasztalataimnak ez rövid összefoglalása, nem akarok összehasonlításokat tenni, de azt hiszem, igaz az a példabeszéd, hogy «a jó pap holtig tanul». Nekünk magyaroknak is van még tanulnivalónk, és pedig sok.

Arad. *Kuss Gizella.*

GOETHE IPHIGENIÁJA.

(Kunó Fischer után.)

Befejező közlemény.*

V. A helyettesítő szenvedés.

Az Iphigenia-dráma vallásos vonásait *egy* alapvonásra vezethetjük vissza, melyből amazok erednek s mely a műnek úgynevezett *keresztyén* jellegét képezi. Ezt a vonást iparkodom a következőkben tőlem telhetőleg világosan és röviden föltüntetni.

Megmondtuk már, hogy költeményünk tárgya egy bűntől terhelt faj megváltása. Ez a tárgy a legmagasabb értelemben vallásos jelentésű. Mentül hevesebben dúlnak és halmoznak bűnt bűnre az emberi természet vak szenvedélyei, annál jobban hálózzák be az embert gonosz tettei, annál kevésbbé indul meg lelkiismerete. A tisztulással kezdődik, mélységre nézve pedig növekszik a bűntudat, mely az ember bűneinek virágkorában hallgat. Mindenkiben, aki igaz, komoly lelki tisztulást él át, a már megjavult és *új* ember viseli a bűntudat terhét és szenved a régi, még meg nem javult és bűnös helyett. Az színtiszta lélek, melynek nincs saját bűne, azoknak bűnét érzi s szenvedi át, kiket szeret, kiket nyomoruktól, bűnterhüktől megszabadítani és új, megtisztult életbe szeretne vezetni.

Ha az a más, akit szeret, az egész emberiség, akkor ezen helyettesítő és megváltó szenvedés a *krisztusi* cselekedet.

Drámánkban a Tantalos-faj az, amely megváltásra szorul. Ebből a fajból származott egy lélek, színtiszta és bűntelen,

* Az első és második közlemény a megelőző füzetekben van. *Szerk.*

melynek semmi része sincs ama szenvedélyekben, melyek házát feldúlták, ama gonosz tettekben, melyek ezekből fakadtak. Gyökeresen ismeri azonban ezen gonosz tetteket és minthogy ezen bűntől terhelt fajt szereti, *ő* az, aki valamennyiért a bűntudat terhét viseli és szenved miatta. Ezért is egyedül ő van s érzi is magát hivatva háza megváltására.

Nem akarnám, hogy félreértsék ezen kifejezésemet «helyettesítő szenvedés», mellyel tudvalevőleg a keresztyén vallás és egyház legmélyebb s a mindennapi vélemény szerint leghomályosabb misztériumát szokták jelölni. Én e helyen ezen fogalommal a tisztán emberi szemlélet határain belül mozgok. Nem misztérium az, hogy a bűntudat jobb a bűnnél; az sem misztérium, hogy a legtisztább lelkület egyuttal a legszeretetteljesebb, mely a legmélyebb részvéttel érzi mások balsorsát, boldogtalan lelki állapotát, azt a nyomort, mely a bűntudatot nem ismerő bűnösre nehezedik és a vak önzésben és viszálykodásban dúló öröklött szenvedélyek határtalan dühöngését. A bűn a rossz, «félénk, komor tekintetű» embert szállja meg, a bűntudat ellenben a jót; ez szenved amazokért, legyen bár a rossz ember ő maga multjában, legyenek azok vérrokonai vagy embertársai.

De ha azt akarjuk, hogy a helyettesítő fájdalom ebben az értelemben is misztérium számba menjen, akkor beismerem, hogy az egy költői műben sem tárult föl előttem olyan világosan, mint Goethe Iphigeniájában.

VI. Iphigenia Weimarban és Itáliában.

Felette érdekes a dráma fejlődése történetének szempontjából annak első alakját az utolsóval, a weimári Iphigeniát az itáliaival összehasonlítanunk s szemmel kísérnünk, milyen változásokon ment át ezen lelki kép bizonyos toldások, bizonyos átalakítások következtében. Itt kiirt egy-egy kemény, rosszul hangzó kifejezést s kitörül vele egy vonást, elsimít egy-egy érdességet, amely nem fért meg a jellem alaphangjával. Másutt

a zengzetes nyelvvel egyuttal a költemény jellegéhez illő lelki szépséget tárt fel vagy teremtett.

Iphigenia első szavait fájdalmas honvágy tölti be: Mert jaj, a tenger választ el engem szeretteimtől és a parton állok hosszú napokon át lelkemmel, keresve a görögök honát.

S míg szeme a honi partokat keresi, hallja a tenger zúgását: És sóhajimra a hullám csak tompa, zúgó hangokkal válaszol.

Ezen szavakat, a tompa, vigasztalan feleletet sóhajaira, Goethe csak akkor toldotta be, midőn a Garda-tó terült el előtte; olvasta Vergiliusban e tó felzúgó hullámainak leírását és boldog hangulatban ezt írta barátnőjének Weimárba:

«Az első latin vers, melynek tárgya elevenen áll előttem.» Vidámabban pillantotta meg ő az első olasz tavat, melyet megláthatott, mint hősnője a kietlen Pontust.

Arkassal folytatott első párbeszéde közben a weimári Iphigenia ifjúságáról szólva, ezt mondja: «Sajnos korán keveredtem bele házam nyomorába.» Ez úgy hangzik, mintha sajnálná származását és ezzel küldetését, mely pedig háza nyomorából keletkezik. Idegenül áll az átokkal szemben, de nem övéi nyomorával, melyben a legnagyobb szeretettel osztozik. Itáliában a költő meg is változtatta mondását, mely most így szól:

Sajnos! idegen átok fogott akkor rajtam. Az első szavak, melyekkel Iphigenia feltárta Thoas előtt titkát, az első kidolgozásban így hangzottak: «Tantalos híres fajából származom én.» Ez majdnem úgy hangzik, mintha dicsekednék származásával, amiért Thoas itt nem is azt mondja: «Nagy szót ejtesz ki higgadtan», hanem csak ennyit jegyez meg: «Nagy kezdet ez és sokat igérő.» A bosszútól ittas Atreusnak és a gyermekeiért bánkódó Thyestesnek képeit is csak később toldotta be Iphigenia elbeszélésébe a költő befejező keze.

Miután utoljára beszélt Pyladesszel, aki testvérének megmentésére a király elámítása árán akarta kötelezni, lelke kemény harcot vív a hálátlanság ezen kísértésével. Az első feldolgozásban a költő ilyen panaszra fakad: «Jaj! miért nem

veszem én is a hálátlanságot, mint ezer más könnyű, jelentéktelen vétségnek?»

Ezen szavak hallatára ama bolognai szent bizonyára rázta fejét, midőn Goethe felolvasta neki. Iphigenia nem akarhatott a legcsunyább hibák egyikében, a hálátlanságban szenvedni, mint ezer más: ő, aki az imént ellentállott Pylades minden érvelésének és rábeszélő művészetének, mondván: «Én nem okoskodom, én csa kérzek.» Csakis teljesen mocsoktalanul gyönyörködhetik magában szív.

Ez a vonás eltűnt az utolsó feldolgozásból; folt volt az lelki képünkön. Helyébe a költő befejező keze másikat léptetett. A hálátlanság tettében, melyet Pylades követel az isteni átok hatását látja most, mely őt is megragadja s nem tűri, hogy áldásos küldetését befejezze. Lelkében fölébred a párkák dalának emléke s könyörögve fordul az istenekhez, hogy óvják meg az átoktól. «Mentsetek meg és mentsétek meg képeteket lelkemben!»

Elhatározza, hogy bevallja a királynak az igazságot. Az első kidolgozás két kifejezést tartalmazott, amely nem fért meg Iphigenia nyelvezetével, mert az egyik felesleges volt, a másik pedig rút. «Bár láthatnád, mily zavarosan küzd lelkem, hogy egy gonosz kelést, mely meg akarja lepni, mindjárt keletkeztében eloszlassa.» A befejezett alakban e szavak így hangzanak: «Ó látnád bár, mennyire küzd lelkem, hogy a rossz sorsot, mely meg akarja ragadni, első támadásában bátran visszaverje.»

Egyike a legszebb és legszerencsésebb módosításoknak azt a helyet illeti, melyben Thoas bevezeti kérését. Miután legyőzte ellenségét, elárvult házát új életre akarja ébreszteni s feleségül kéri a papnőt; a csatában elvesztette utolsó fiát s föltételezi, hogy Iphigenia hírül vette ezt. «Bizonyára eljutott hozzád a hír, hogy szomszédaimmal vívott csatában elvesztettem utolsó fiamat. Amíg a bosszú uralkodott lelkemen, nem éreztem a fájdalmat, nem éreztem, milyen üres a megrabolt lelke. De most, hogy országukat alapjáig feldúltam, misem marad számomra házamban, amiben gyönyörködni tudnék. Népem,

úgy látszik, csak kedvetlenül engedelmeskedik a magányos embernek, mert ahol nincs remény, ott nincs többé élet, sem bizalom. Ide jövök ime ebbe a templomba, hol annyiszor kértem és köszönetet mondtam győzelemért, lelkemben lakó régi vággyal és azt kívánom, hogy magam és népem áldására téged mint arámat vezethesselek lakomba!»

A befejezett alakban ezen résznek a szavakra nézve jelentéktelen, de jelentésre nézve mély és bámulatraméltó módosításával a megkérést nemcsak, hogy bevezeti, hanem *meg is okolja* a költő, még pedig úgy, hogy Iphigenia lelki szépsége és Thoas nemes lelkülete együttvéve igaz világításukban állnak előttünk. Iphigeniához nemcsak, hogy eljutott Thoasz fia elvesztésének a híre, hanem a papnő ezt a veszteséget átélte és viselte is vele. A király így szól: «Részt vettél mély fájdalmaimban, midőn ellenségem kardja fiamat az utolsót, a legjobbat elragadta mellőlem.»

Ezen szavak mutatják a legszebb világításban, hogy Iphigenia már a távoli Barbárországban is áldásos küldetés teljesítésének él, részt vesz mások szenvedésében, vigaszt nyujt, felvidítja a királyt, megnemesíti a nép erkölcseit, valóságos *lelki pásztornő*, amint Arkas leírja:

Hiábavalónak mondod élted, holott lényed ezrekre balzsamot csöpögtet? A népre nézve, melyhez az istennő hozott, az új boldogság örök forrása vagy és a kietlen halálos parton üdvöt teremtesz az idegennek s módot nyujtasz a visszatérésre.

Iphigenia beszüntette az emberáldozatokat, megtisztította az istennő szolgálatát s behozta azt az istentiszteletet, melyet Pylades ott talál:

«Tiszta szívet és tömjént és imát mutat be áldozatul az isteneknek. Nagyon magasztalják a jóságost.» Olyan jól értjük most már, hogy Thoasban csöndes vonzalomnak kellett ébrednie ezen vigaszt és áldást nyujtó nő iránt, ki az ő mély fájdalmát megosztotta és enyhítette. Az áldozat miatt támadt viszályban (V. felvonás), haragos fölindulásában így kiált föl, midőn Iphigenia kérését hallja: «Hányszor csillapított le engem ez a hang!»

Lehetetlen, hogy Thoas elrabolja e nőtől testvérét, megtagadja hazatérését, istenhozzád nélkül váljon el tőle.

Midőn a király az áldozat siettetését óhajtja látni és Iphigeniától engedelmességet követel, a leány az első kidolgozásban így szól: «*Nyers férfi* szavára hajlani nem szoktam meg.» E szavak nem maradhattak meg így Thoas lelkületének eltorzítása nélkül. Szerencsésen módosított szórenddel segített ezen a költő. Az utolsó feldolgozásban már így szól Iphigenia: «Férfi nyers szavára hajlani nem tanultam meg sem ott, sem itt.» Hiszen nagy különbség az, vajjon a férfi nyers-e, vagy szava.

Általában nem egy helyen vehető észre, mennyire javára vált a befejezett alak Thoasnak is. Az első kidolgozásban Arkas így szól: «A király előtt semmit sem kellene titkolni. És jóllehet nem követeli, mégis érzi és mélyen érzi, hogy te gondosan elzárkozol előtte.» Az utolsó kidolgozásban ez így hangzik: «És jóllehet nem követeli, mégis érzi és mélyen érzi nagy lelke, hogy te gondosan elzárkozol előtte.»

Ez a szó emeli a király jellemét s jó benyomást tesz ránk, még mielőtt a királyt magát hallanók.

Iphigenia és Arkas utolsó párbeszédébe a költő egy a legtöbb olvasóra nézve valószinüleg elveszett, megható fenségű és történeti erejű helyet toldott, midőn munkája szerkesztését befejezte. A hirnök kéri a papnőt, teljesítse a király kérését, hogy a nép erkölcsei, melyeket ő ültetett, továbbra is fennmaradjanak és viruljanak. Ne hagyja cserben saját művét, az emberek nemesítését a barbárok országában:

«Ó ne vondd el tőlünk, amire képes vagy! Könnyen befejezed, amit elkezdettél. Mert sehol sem épít magának a nyájasság, amely emberi alakban száll alá az égből, gyorsabban birodalmat, mint ott, ahol új nép homályosan és vadul, tele élettel, bátorsággal és erővel, magára hagyatva és aggódó sejtelemnek átengedve, az emberi lét nehéz terhét viseli.

VII. Az emberiség határai és az isteni.

Egy emberöltő mult el az Iphigenia megjelenése óta, midőn Goethe életvallomásainak tizenötödik könyvében megemlékezett ezen művéről; közvetlenül előtte Prometheusról szólott volt. Elmondja, hogy a titáni, gigászi, egeket ostromló szellem nem szolgáltatott többé anyagot költészetének, de Tantalos, Ixion, Sisyphus szentjei voltak még mindig.

Ezen emlékekben, melyeket az évek némileg elhalványítottak, Goethe szeme előtt inkább Tantalosa lebeg, mint Iphigeniája, aki pedig költői művének egyesegyedüli hősnője s egyszersmind szentje. Persze a titáni, gigászi szellem, mely a Prometheusban uralkodott, nem nyujtott többé anyagot költészetének, ezt már kitombolta és a weimári időszak olyan természetű gyakorlati és költői feladatokkal járt, melyekhez titáni eljárás kellett. Hasonlítsuk csak össze Goethe Prometheusát Iphigéniájával: megragadó az ellentét, mely a kettőt egymástól elválasztja! A titáni ellenszenv az olympiai istenek iránt csak a párkák elhaló dalában dörög még. A vallásos életnézet, mely az Iphigenia alapjául szolgál, magát Goethét is eltöltötte; nehány fenséges költeményében öntötte azt ki, melyek az általunk tárgyalttal úgyszólván egyidejűek. Goethe Prometheusa érezve teremtő erejét, mely csakis önmagában akar nyugodni és mindent maga akar teljesíteni, dacolt az istenek atyjával:

«Nem ismerek én szegényebbet az ég alatt nálatoknál, ti istenek! Inségesen tápláljátok áldozati adóval és ima lehelletével felségteket. És koplalnátok, ha gyermekek és koldusok reményteljes balgák nem volnának. Tiszteljelek én? miért?»

A költő, aki az Iphigeniát megalkotta, megadta Prometheusának a választ erre a kérdésre: «Én tiszteljelek? Miért?» Mi az ember műhelyében a világ atyjához képest?

Ha az ősrégi szent atya nyugodt kézzel szór a földre dörgő felhőkből áldásos villámot, csókolom palástja legalsó szegélyét hívséges gyermeki borzalommal keblemben. Mert az istenekkel ne mérkőzzék egyetlenegy ember sem.

Az Iphigenia költője jól tudta, hogy az az ember, aki az istenekkel mérkőzik, elbízza magát és hogy ebből az elbizakodottságból származik a folytonos ki nem elégített mohó vágy, az igazi tantaluszi kín, nemcsak az alvilágban, de itt a földön is. Ismerte ő «Az emberiség határai»-t és az «Isteni»-t, amely a körülöttünk nyüzsgő lények közül egyben sem nyilatkozik meg annyira, mint az emberben. A bennünk élő *isteni* megvilágítja nekünk az istenség lényét és ez hitünk alapja; egyedül ebben különbözünk mi minden más lénytől; csakhogy nem elég az istenit szóval, ajkunkkal vallanunk, beismernünk, át kell azt élnünk és aszerint cselekednünk:

Nemes legyen az ember,
Segedelmes és jó!
Mert egyedül ez
Különbözteti meg őt
Minden más lénytől,
Kit ismerünk.

Üdv az ismeretlen
Magasabb lényeknek,
Akiket sejtünk!
Az ember példája tanítson meg minket
Azokban hinni!

És mi tiszteljük
A halhatatlanokat,
Mintha emberek volnának,
Mintha nagyban cselekednék
Azt, amit közülünk a legjobb kicsiben
Tesz vagy tenni szeretne.

A nemes ember
Segedelmes legyen és jó.
Lankadatlanul teremtse
A hasznosat, a jót,
Mintaképe legyen
Ama sejtett lényeknek!

Ez a hit töltötte be Iphigenia jellemét, ebben a hitben alkotta meg azt költője.

Budapest.

Fischer Kuno után.
Tocsek Helén.

A NÉMETORSZÁGI LEÁNYGIMNÁZIUMOK KIALAKULÁSA.

A német felsőbb leányoktatásnak egyik hivatott mestere és képviselője, aki az utolsó évtized folyamán irányadólag vett részt az odavaló reformmozgalmak fejlesztésében, egy kiváló szakfolyóiratban Über gymansiale Mädchenbildung cím alatt közli * tapasztalatait. Helyénvalónak látom eszméinek menetét és foglalatát itt bemutatni.

Németországban, mióta az egyetemek nehézkes kapui nagy vontatva ott is megnyiltak a nők előtt, heves vita indult meg a sajtóban, a tanügyi összejöveteleken, sőt a parlamentekben is az előképzés útjai és módjai felett. Utóbbi időben különösen a fiúgimnáziumokba való felvétel körül foly a harc s míg a szász királyságban a parlamenti harcosok némi sikert el is értek: Poroszországban az idevonatkozó képviselőházi kívánalmakat rideg visszautasítással fogadta úgy a jelenlegi kultuszminiszter, mint elődje. Amerikát és Skandináviát szeretik mintául emlegetni, hol a két nem egyenjogosításában messzire előrehaladván, egészen más, a continensével össze sem hasonlítható társadalmi viszonyok is keletkeztek. És ennek dacára egy kiváló felsőbb leányiskolai szakember, Waetrold István ** azt a benyomást nyerte Amerika ilynemű iskoláztatásának szemléletéről is, hogy ott szintén átmeneti s a jobb jövő reményében megtűrt rendszernek ismerik a szakavatottak a mindkét nembeli középiskolai növendékek együtt való tanítását.

A Württemberg és Badenben kínálkozó kísérletek sem nyujthatnak eligazító tapasztalatokat, mert hisz az egész kísérletezés alig néhány évre mutat vissza s alig számbavehető kis leánykontingens látogat többnyire olyan fiúgimnáziumokat, melyeknek

* Frauenbildung 1907. évf. 13. l.

** Neue Jahrbücher für das klassische Altertum Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik 1908. évf. XI. Jahrg. november 9. füzete. Über gymnasiale Mädchenbildung 485—493. lap.

csekélyebb népessége ezt könnyűszerrel megbírhatja s az együttes tanulás hátrányainak érvényesülését is elkerülhetővé teszi. S még itt is észlelgetik már, hogy különösen a felsőosztályok főnökségére nem minden tanárilag kifogásolt egyén alkalmazható s az olvasmányok megválogatása több gondot és előrelátást igényel, mint azelőtt.[1] Így a klasszikusokban, sőt még a bibliai történetekben is szóba kerül nem egyszer olyan erotikus részlet, melynek külön leányosztályban való tárgyalásán egész könnyűséggel átjuthatunk, holott a közös osztályban ez könnyen zavarba ejtheti a legpraktikusabb tanítót is. És a kívánalom ellenzői nem minden alap nélkül hangoztatják azt a szintén lényeges pedagógiai aggodalmat, hogy a magasabb fiúiskolák morális jellegéül kitűzött férfiasság, lovagias erő és edzettség a coeducatióval sehogy sem lesz kivívható. Maga a porosz kultuszminiszter is hangot adott a tanügyi körök enemű aggodalmainak[2] s Waetrold még Amerikából is jellemző esetet jegyez fel. Ott az ilyen vegyes osztályokban megkísérlett önkénytes szavaztatásnál a fiúk többsége az együtt-tanulás ellen, a leányok azonban kivétel nélkül amellett nyilatkoztak. Egy leipzigi gimnázium sextanusa ilyen drasztikusan jellemző választ adott erre a kérdésre: óhajtja-e a lányok együtt-tanulását.[3] Egyet elfogadunk s megvédünk, de ha többen kerülnek közénk, azok bizony csak úgy kikapnak a szűnperczek játékai közben, mint mi fiúk. Mindezekből nyilvánvaló, hogy a leányok bejavalása a fiúgimnáziumokba egyes szórványos esetekben megengedhető, sőt talán nemesítő a fiúkra is; de a tömeges együtt-tanulás mindenesetre különb bajokat idézhet fel azoknál, melyeket a leipzigi diák naiv válaszából kiolvashatunk. A coeducatióval tehát az önálló leánygimnáziumok kérdését elodázni lehetetlenség, mert a vegyes iskola minden esetben csak kényszerűségi rendszabály s minden egyes esetben elbirálást igénylő személyi okokból engedhető meg.

A leányok részére alig 15 év óta Berlin-Leipzigban keletkezett négyéves tanfolyamok kedvező eredményei dacára mind hangosabban követelik tehát a kérdés állami megoldását.[4] Ezek az intézetek igen súlyos s főleg a felsőbb osztályokban túlhajtott tandíjaikkal, a mellékfoglalkozás jellegéből származó gyakori tanárváltozásokkal járó fegyelmezési és módszerbeli inga-

[1] Planck a német filologusok baseli gyűlésén tartott előadásában: Neue Jahrbücher für das klassische Altertum Geschichte und deutsche Literatur und für Paedagogik. Herausgegeben von Johannes Ilberg und Bernhardt Gerth. Elfter Jahrgang, 1909. 1. füzetében. 12 lap.

[2] Die höhere Mädchenschule, 1908. 97. l.

[3] Frauenbildung, 1907. 19. lap.

[4] Neue Jahrbücher VII. 44. l.

dozás s a rövid idejű tanfolyammal járó tantervi túlzsufoltság, tanügyi körökben méltán támaszthatnak visszatetszést. És Teufer, a cikk írója nem is áll egymagában a leipzigi magán leánygimnáziumnál 1901-ben szerzett tapasztalataival, mert hisz Lange Ilona 1902-ben a berlini leánygimnázium igazgatónőjeként az alig elviselhető túlterheltség enyhítésére a tanfolyamok kibővítését s a felső osztályok bifurkációját vala kénytelen javaslatba hozni. A tananyag ilyetén összezsúfoltságáról a dresdai leánygimnázium mellett megkísérlett előkészítő tanfolyam is szomorú tanúbizonyságul szolgálhat. [1]

S az a különös Németországban, hogy míg a fiúknál a túlterhelés enyhítése már kisérletekig vezette a tanügyi kormányzatot, addig a leánynevelő intézeteknél valóságos rendszerré vált a túlterhelés. Ime Poroszországban a tanítónőképzés még mindig hároméves tanfolyamokba sajtolja növendékeit s a munkatanítónői, tornamesteri és más ilyen gyakorlati tanfolyamok valóságos hajszát gyakorolnak növendékeikkel.

Így aztán nem csoda, ha új előkészítő tanfolyamok szükségességét érzik mindenfelé s a női szervezetnek, egyéniségnek és sajátos lelkivilágnak megfelelőbb utakon kívánják a magasabbra törekvő hajadonokat az egyetemre segíteni. Adjatok a felsőbb leányiskolának kellő tért és időt a szerves kialakulásra s bátran síkra állítjuk azokat a fiúgimáziumokkal is! Így aztán a felsőbb leányiskola tízéves tanfolyamával közelíthetnék meg a női hivatás speciális céljait, elutasítván azt az irányzatot, mely még nem oly rég a reáliskolát követelte mintául. [2]

«Nicht gleichartig, aber gleichwertig», ez újabb jelszó, csakhogy itt is óriási a széthangzás s míg az egyik kizárólag nemzeti iskolát («Deutscheschule») tervez, a másik a modern nyelvekkel a történelmet, a harmadik a természettudományokat szánják alapvetőül, sőt akadnak olyanok is, amelyek a magasabb fiúiskolák mintájára, a psychologia és a nemzetgazdaság tanításától sem riadnának vissza. Szóval a «női sajátosság», az igazi női jelleg megvalósítása óriási akadályokba ütközik s állandóan újabb és újabb megoldási utakat és módokat keresnek a reform hivei. [3]

Csakhogy az egyetemi képzés célját és útjait a nőiség természeti jellege nem irányíthatja s előképzési utai differenciálódhatnak, az ifjúság nembeli jellegének speciális mivolta szerint. Itt legfeljebb arról lehet szó, hogy a fiúgimnáziumokban nyert

[1] Frauenbildung, 1902. 6. lap.

[2] Szászország felsőbb leányiskoláinak tanári gyülésén előadott jelentés. Frauenbildung. 1898. 124.

[3] Frauenbildung 1908 évf. 173. l. Frauenbildung. 1907. évf. 249. l.

methodikus tapasztalatok érvényesítésével igyekezzünk a tancél fellegesítése nélkül a tananyagot a nőiség sajátos jellege szerint feldolgozni, úgy amint azt a női lélek legkönnyebben felfoghatja. Ebben az irányban Teufer, a latin nyelv tanításával kisérletezett is.

Ennek az irányelvnek megfelelőleg alakultak ki az újabb leánygimáziumok, melyek a hatodik osztálynál elágazva képződnek hétosztályúakká. Poroszország 1903-ban Schönebergben és Charlottenburgban kisérletképen nyitá meg az első ilynemű reformgimnáziumokat, melyek azóta több más városban utánzókra találtak, még pedig oly kedvező eredménnyel, hogy Teubner is egyetérthet, a kölni női gimnázium egyik tanárának eme véleményével: hogyha Frankfurtban ezt a reformtantervet már meg nem valósitják vala, külön kellene azt most a leánygimnáziumok részére megalkotnunk.[1]

Itt csupán az az ellenvetés merülhet fel: vajjon a 6—7 évi tanulás után, vagyis a leányok 12—13. életévében elkövetkező bifurkációval nem olyan korai időszakban történik-e a gimnázium pályaválasztása, a mikor sem annak következményeit, sem a maguk arravalóságát kellően meg nem itélhetvén, igen sokan téves irányba terelődnek?

A női gimnáziumok emez ujabb tipusa Teufert sok évi tapasztalatai alapján kielégíti, csupán a szervezetileg ép és erőteljes növendékek megválasztására óhajtana nagyobb súlyt helyezni, mert Teufer is igazolhatja a karlsruhei gimnázium igazgatójának, Keimnak abbeli tapasztalatait, hogy a gimnáziumi osztályokban kiválasztott egyes növendékek sokkal frissebbek a a tanítási órák végeztével, mint a női gimnáziumok megfelelő osztályának ilyen kiválasztás alá nem eső átlaga.[2]

Végül Teufer hosszú tapasztalataira támaszkodva, a reálgimnáziumokban jelöli meg a női gimnáziumok mintaképét. A humanizmus képző ereje felel meg a fejlődő leányok lelkületének legjobban, úgy, amint Keim igazgató és psychologiai kutatásaival is tekintélynek örvendő Schmidt Jakab direktor is vitatják. Hisz a női jellem már az ókor kultuszában igen szellemesen kifejeződésre jutott, amikor *Psycheben* saját nevű istenséget választott magának. Igen szerencsés lépésnek tartaná tehát Teufer, ha a Poroszország humánus leánygimnáziumaiban tervezett görög tanfolyam megvalósulna, sőt a latint is meghaladná.

Budapest. *Téglás Gábor.*

[1] Teubner: Die höhere Mädchenbildung. Vorträge auf dem Kongress zu Kassel. 1908. 988.

[2] Neue Jahrbücher für das Klass. Alterthum etc. VIII. 44. l.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az Országos Háziipari Szövetség közgyűlése. Az O. H. Sz. február 7-én tartott első közgyűlését ünneppé avatta a Szövetség védnökének *Izabella* királyi hercegnőnek megjelenése s az ülés megnyitására mondott szép beszéde. Történetírói tisztünk megköveteli, hogy e beszédet folyóiratunkban egész terjedelmében megörökítsük annál is inkább, mert a beszédben a királyi hercegnőnek a magyar ipar iránt kifejezett rokonszenve fényt és meleget áraszt az O. H. Sz. jövőjére, s kitartó munkára bátorítván a Szövetség tagjait, a Szövetség céljainak megvalósítására korszakos fontosságú. A királyi hercegnőt és kíséretét a Szövetség tisztikara élén gróf Batthyány Lajosné és Szterényi József fogadták, s megjelent a közgyűlésen Wekerle Sándor miniszterelnök is. A hercegnő a következő beszéddel nyitotta meg a közgyűlést:

Az O. M. H. Sz. nekem felajánlott védőséget ő császári és apostoli királyi felsége, legkegyelmesebb urunk legfelsőbb engedelmével elfogadva, megragadom a ma kínálkozó alkalmat, hogy mindenekelőtt üdvözöljem társadalmunk amaz érdemes tagjait, kik e nagyjelentőségű mozgalmat oly kiváló módon megindították és vezetik, valamint afeletti örömömnek is adjak kifejezést, hogy a védőség elfogadásával alkalmat nyertem résztvehetni ebben a nemzeti munkában. A háziipar régóta kiváló érdeklődésemet keltette fel és ez érdeklődésem annál inkább fokozódott, mennél több alkalmam nyilott annak fontosságát felismerhetni, nemcsak a művészet és izlésnek benne rejlő gazdag kincseinél fogva, hanem tekintve kulturális és gazdasági jelentőségét is. Mint művészet, mely fejlődésképes és a nép izlésének növelésére szolgál, fontos kulturális feladatot teljesít; mint ipari munka, mely a nép anyagi helyzetének állandó javítására alkalmas és emellett nevelő hatású is. Munkára neveli a népet és a munka megbecsülésében emeli erkölcsi színvonalát. Ezek tények, a melyeket a gyakorlati élet már igazolt. Fenn, hazánk északi részében immár körülbelül 15 éve áll fenn egy több vármegyére kiterjedő háziipari egyesület. Ez az egyesület a kereskedelemügyi miniszter úr hathatós támogatásával és hölgyeink fáradhatatlan buzgalma, valamint szakavatott vezetése következtében tényleg sikereket mutat fel. Itt ismerhettük fel a háziipar nagy kulturális jelentőségét. Egyrészt a munkák művészi és technikai fejlődésében, másrészt a lakosság folyton növekvő munkakedvében, a mikről a munkabérek évről-évre emelkedő összege legjobban tanuskodik. Ezt a kulturművet kell

országszerte elvégeznünk. Mindenütt fel kell keresnünk a régmult idők népművészetének emlékeit, maradványait, ahol annak csak fennmaradtak nyomai és megóva annak nemzeti jellegét, annak rendszeres keresetszerű művelésével kell népünket foglalkoztatni. Nem dilettantizmussal, hanem rendszerességgel piacképessé téve népünk emez ipari készítményeit. A nemzeti jelleg megóvása alapfeltétele a művészi irányú háziiparnak, sőt csak így bír jogosultsággal. Nemcsak e művészet belső értékénél és motivumainak nemességénél fogva, hanem azért is, mert a nagy ipari versenyben csak nemzeti specialitásával állhat meg. A nemzeti jelleg megóvása a háziiparban a legnehezebb, de egyúttal a legfontosabb feladat is. Ezt kell szem előtt tartanunk a művészi jellegű háziipar országos szervezésénél. Vannak azonban a háziiparnak olyan ágai is, a melyek tömeges előállítást igényelnek. És minthogy a háziipar komoly jelentőséggel csak úgy bír, ha széles néprétegekre terjed ki, családok ezreinek nyújt rendes keresetet, fel kell karolnunk ennek minden ágát és szerveznünk annak értékesítését, még pedig kereskedelmi alapon, a kereskedelem segítségül hivásával, melynek eddigi fejlődésünkben is már oly sokat köszönhetünk. Amidőn mi tehát a népnek munka által keresetet juttatunk és a kereset által életfeltételeit biztosítjuk, remélhetjük, hogy sikerül sokakat megtartanunk a hazai rögnek, akik megélhetésüket ma kénytelenek az édes hazán kívül keresni. Így válik tehát a háziipar egyúttal nemzeti munkává. Őszinte örömömre szolgál ebben a munkában önökkel részt vehetni és jó népünk helyzetének javítása érdekében közremunkálhatni. Igaz örömömre szolgál továbbá e nehéz, fáradságos, nagy türelmet és szeretetet igénylő munkánk megindulásánál láthatni ennek hathatós támogatásával a kormány képviselőit és különösen a miniszterelnök, a kereskedelemügyi és a földmívelésügyi miniszter urakat, kiknek magam részéről is meleg köszönetet mondok ezért. Ahol a kormány és a társadalom ily benső harmóniában együtt működik, ott a siker elmaradhatatlan. E sikert kívánva az O. M. H. Sz.-nek, a mai rendkívüli közgyűlést ezennel megnyitom.

A királyi hercegnő lelkes éljenzéssel fogadott beszéde után Wekerle Sándor mondott a királyi hercegnőnek a magyar kormány s a magyar nemzet nevében a védnökség elfogadásáért köszönetet s kérte, hogy érdeklődését a magyar háziipar iránt jövőben is tartsa meg. A miniszterelnök után Szterényi József kereskedelemügyi államtitkár tartott nagyszabású beszédet, melyben az O. H. Sz. hármas feladatát fejtette ki: az első a kulturális feladat: a századok óta ránk maradt nemzeti kincsnek megmentése és továbbfejlesztése; a második feladat a népnek munkára szoktatása s a termelésbe minden néprétegnek belevonása, a harmadik a fogyasztó közönség megnyerése s a termelt iparcikkek értékesítésének biztosítása. Szterényi nagyhatású beszéde után Izabella főhercegnő a nagyközönség figyelmébe ajánlotta a háziipar pártolását s a közgyűlést berekesztette. A közgyűlés berekesztése után gróf Batthyány Lajosné bemutatta a főhercegnőnek a Szövetség tisztikarát s ezután a főhercegnő behatóan megszemlélte az Iparművészeti Múzeum kiállítását.

*

Révy Ferenc, az állami felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa. Nagy jelentőségű esemény a felsőbb leányiskolák történetében a Berecz Antal halála folytán megüresedett miniszteri biztosi állás betöltése. A felsőbb leányiskolák munkásságának egysége a miniszteri biztos tevékenységén épül fel, a nevelés egészséges szellemét, a tanítás megfelelő színvonalát az ő irányadása és ellenőrzése szabja meg. Fontos dolog tehát, hogy erre a teljesen bizalmi állásra a felsőbb leányiskolák történeti kifejlődését ismerő, azok feladatát tisztán látó szakembert nyerjen meg a miniszter, ki határozott s kipróbált elvek szerint képes a felsőbb leányiskolák továbbfejlesztésére. Nem lepett meg senkit, de kétségtelenül mindenkit megörvendeztetett, hogy a vall. és közoktatásügyi miniszter úr választása Révy Ferencre esett, és őt nevezte ki az állami és a róm. kath. felsőbb leányiskolák miniszteri biztosává. Révy mint régi felsőbb iskolai tanár, 1902 óta mint a budapesti állami felsőbb leányiskola igazgatója, és 1902 óta mint a róm. kath. felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa, sokszorosan rászolgált a miniszter úr bizalmára. Olvasóink előtt nem kell Révy Ferenc érdemeit fejtegetni, megemlékeztünk azokról folyóiratunk 1903. évi VI. füzetében, amikor Révy arcképét is bemutattuk olvasóinknak. A felsőbb leányiskolák országszerte örömmel fogadták Révy kinevezésének hírét, a kath. felsőbb leányiskolák, mert megtartották régi hűséges irányítójukat, az állami intézetek, mert megnyerték azt, kire mindnyájan várakozással, bizalommal tekintettek. Midőn az általános örömérzetet kiemeljük, üdvözöljük Révyt a felsőbb leányiskolák vezető állásában, s az ügy érdekében kívánjuk, hogy nagy fontosságú munkakörében minél tovább s minél teljesebb sikerrel működhessék. Ezzel kapcsolatban említjük fel, hogy a miniszter a protestáns felsőbb leányiskolákról külön gondoskodott s a prot. felsőbb leányiskolákban a miniszteri biztosi teendőket *Marusák Pál*ra, a soproni állami felsőbb leányiskola érdemes igazgatójára bízta. Az *egységes* felügyelet elve ezzel ugyan némikép csorbát szenved, de *Marusák* kinevezésével a prot. felsőbb leányiskolák fővezetése olyan kiforrott egyéniség kezébe került, ki az összes *magyar* felsőbb leányiskolák között kívánatos és szükséges kapcsolatot a prot. felsőbb leányiskolák továbbfejlesztésében meg fogja találni. Ebben a hitben szívesen üdvözöljük őt is megtisztelő és felelősségteljes állásában.

*

A jenai szünidei tanfolyamok ez évi programmja már megjelent. Eszerint 1909-ben augusztus 4 kétől 17-ikéig lesznek az előadások. A jelen évi programm is arról tanuskodik, hogy ezen tanfolyamok köre folyton bővül, jelentőségük folyton emelkedik. A tanfolyamok életrevalóságát legjobban megítélhetjük, ha felemlítjük, hogy míg az 1889-ben tartott első tanfolyamon 25 volt csupán a hallgatók száma, a múlt évben már 637-re emelkedett ez a szám. Az 1909. évi programm 6 csoportra osztva sorolja fel a tanfolyamokat, de minden csoportban több s igen kitűnő professzorok által tartott előadás sorozat van. A különböző, tanfolyamok összes száma 55; ezek közül némelyek 6, mások 12 órás tanfolyamok és szakok szerint a következő csoportokra oszlanak: természettudomány (14 tanfolyam), pedagogia 9 (tanfolyam), iskolai egészségügy (3 tanfolyam), vallástudomány és vallástanítás (3 tanf.),

filozófia, történet, irodalom, nemzetgazdaság (12 tanf.), nyelvek (9 tanfolyam). Aki a részletek iránt érdeklődik, forduljon a titkársághoz, (Clara Blomeyer, Jena, Gartenstrasse 4.) ingyen kapja meg a teljes programmot és az ott tartózkodás és ellátására vonatkozó szíves felvilágosításokat.

*

A londoni erkölcsnevelési kongresszusról szóló, a mult füzetünkben közölt cikkünkre vonatkozólag dr. Kármán Mór úrtól a következő felvilágosító sorokat vettük: «A «Nemzeti Nőnevelés» legújabb számában a londoni erkölcsi nevelési kongresszusról szóló jelentésben (14 oldal) olvasom a következő sort: «Kármán Mór a herbarti elveket fejtette ki az erkölcsi jellem kialakításáról». Azt nem kívánhatja senki, hogy mindig megfelelően méltassák munkásságát; azonban, azt hiszem, hogy ezen téves állítással szemben egyenesen tiltakoznom kell és szabad is. Nem szabad feltenni rólam, hacsak valamikép ismer valaki, hogy egy nemzetközi gyűlekezet elé nem a magam gondolatait terjesztem, hanem valami ismert, akármily jeles filozófus elveit fejtegetem! Én bizony, szándékosan, a londoni bizottság felszólítására csak fordítását küldtem be azoknak a pontoknak, melyeket már vagy tizenöt év előtt az erkölcsi nevelés elvei címen, névtelenül a Magyar Pædagogia hasábjain közzétettem, csupán egy összefoglaló toldalékot csatolva hozzá, amely az erkölcsiség fejlődési és történeti vonatkozását akarta világításba helyezni. A kongresszus szervező-bizottsága — amint velem levélben tudatták — oly fontosnak látta közlésemet, hogy eltekintett határozatától, mely minden közleményt legfölebb 2000 szóra szorított és teljes terjedelmében közölte. Tárgyánál fogva pedig arra méltatta, hogy az összes közlemények élén — mindjárt az ünnepi felszólalók után — adott neki helyet. Így jutottam magam is legelől szóhoz s tisztelettel meg is köszöntem a szervező-bizottságnak, hogy oly nemzet fiának adta meg az első szót, amely itt a kongresszuson nem is használhatja anyanyelvét. Fejtegetésem pedig azt az erkölcsi felfogást világította meg, amelyen közlésem, mely nyomtatásban minden hallgató kezében volt s így nem szorult egyéb felvilágosításra, alapult. Ebből elég világosan láthatta a jelentés írója, mily távol áll ezen erkölcsi felfogás a herbarti elvektől.»

*

A M. D. E. vasárnap délelőtt tizenegy órakor az állami felsőbb leányiskola Andrássy-úti házának nagytermében a közgyűlést előkészítő választmányi ülést tartott. A közgyűlés március 28-án lesz az Erzsébet-nőiskola dísztermében. A választmányi ülésen gróf Csáky Albinné elnökölt. A Radnai Jenőné titkár bemutatta évi jelentés szerint, az egyesület tizenhárom munkaképtelen tanítónőt tartott el, kettőt havi 20 korona, nyolcat havi 10 korona segítségben részesített, egyszersmindenkorra való segítségképpen pedig közel 3000 koronát osztott ki az elmult évben. Az elhelyezőirodában 774 állást kereső nő közül elhelyezett 137-et, 36 fürdőben eszközölt ki kedvezményes vagy ingyenes helyeket s ezeket 28 tag vette igénybe. A Ta-

nítónők Otthonában 35 állandóan bentlakó van és 208 egyén fordult meg az elmult évben. Bock Ida s.-pénztáros jelentette, hogy az egyesület bevétele 58,444 korona, kiadása 53,356 korona volt. A pénztári maradvány 5088 korona. A jövő évi költségvetést 43,714 korona bevételben és 41,263 korona kiadásban állapították meg. Végess Sándorné indítványára a választmányi ülés elhatározta, hogy a közoktatásügyi és földmívelésügyi miniszterhez memorandumot intéz. Az emlékiratban üdvözölni fogja az egyesület gr. Apponyi Albert közoktatásügyi és dr. Darányi Ignác földmívelésügyi minisztereket, amiért a gazdasági népoktatásról szóló törvényjavaslatában a nép gazdasági oktatásáról is méltóan gondoskodni kívánnak. Az egyesület kérni fogja memorandumában, hogy: először a gazdasági tanítóképzők szervezetének és tantervének kidolgozásánál hallgassák meg a tanítással foglalkozó nőszakértők véleményét is; másodszor a gazdasági nőtanítók fizetése egyenlő legyen a férfitanítók fizetésével; harmadszor nők részére is szervezzenek gazdasági továbbképzőket.

Március 11-én az Urániában Balogh Mária, a Nemzeti Zenede énektanára növendékeivel énekes színi előadást rendez a Mária Dorothea-egyesület javára. A növendékek egy víg operettet és egy színművet mutatnak be. Jegyek már csak korlátolt számban a Tanítónők Otthonában és a Harmoniában kaphatók.

*

Vita a feminizmusról a Társadalomtudományi Egyesületben. A feminizmusról szóló vitát a nevezett egyesületben Kenedi Géza indította meg mélyen járó okoskodásával arra mutatva rá, hogy a nőnek a családi élettől való eltávolodása veszedelem a nőre magára, veszedelem a családra és a társadalomra, melynek degenerálódására vezethet a nőnek a férfival való teljes egyenlősítése. A természet rendjén büntetlenül változtatni nem lehet, a nő a társadalomnak a férfival egyenlő értékű, de nem egyenlő minőségű tényezője. Természettudományi alapon törekszik ezt bizonyítani, miközben arra mutat rá, hogy egyenlő munkát a nő a férfival bizonyos élettani sajátságai miatt sem végezhet. Kenedi nagyszabású, rendkívül érdekes, de sok ellentmondást ébresztő fejtegetése a Magyar Társadalomtudományi Szemlében jelenik meg, felhívjuk rá ezúttal is olvasóink figyelmét. Az ellentmondásoknak a következő vitanapon először is Márkus Dezső adott kifejezést a feminizmus irodalmának alapos ismeretével vonultatva fel a feminizmus ismert érveit, majd Glücklich Vilma szólalt fel, lelkesedéssel követelve a nők aktiv és pasziv szavazatjogát. Perczelné Kozma Flóra és Rosenberg Auguszta mindketten igaz meggyőződéssel a nők munkabirásának bizonyítására vállalkoztak, miközben Rosenberg Auguszta különös nyomatékkal emelte ki, hogy a tanítónők és hivatalnoknők eddig is elismerésreméltó példáját adták kitartásuknak és szivósságuknak.

IRODALOM.

A Petőfi-Almanach. Legközelebb külső kiállítására és belső értékére nézve is egyaránt szép és értékes könyv jelenik meg Petőfiről, a legnagyobb magyar lirikus tisztelőinek őszinte örömére és gyönyörűségére. A könyvhöz a magyar írók lelkük legjavából áldoztak, mindenik azt írta Petőfiről, amit legjobban tudott és úgy írt róla, amint Petőfi iránt való tiszteletét és rajongását leginkább kifejezésre juttathatta. Petőfi megdicsőülésének kifejezése lesz e könyv, melynek kiváló érdekességet kölcsönöz, hogy azt Petőfi Benczur Gyula által festett kitünő arcképének szép másolata diszíti és hogy Ferenczy Zoltán színkronisztikus életrajzot írt benne Petőfiről, nagy szorgalommal gyűjtött tényekben mutatva be Petőfi életét. Petőfi nyelvét Tolnai Vilmos búvárolta s mutatja be érdekes tanulmány keretében, míg jeles poétáink Vargha Gyula, legifj. Szász Károly, Jakab Ödön és mások gyönyörű költeményekkel hódoltak Petőfi szellemének. S nemcsak magyar költőket, idegen nemzetek poétáit is megihlette Petőfi, kinek «Reszket a bokor» című gyönyörű versét 31 idegen nyelven olvashatjuk az Almanachban értékes, költői fordításokban. A könyv külső kiállítása is remekbe készült. Magyar papiroson a Hornyánszky nyomdája állította ki nagyon szépen s egy *Dávidházy* nevű debreceni könyvkötő öltözteti a XVII. századból ránk maradt szép magyar zsoltár kötésébe; a mintául vett zsoltár kötését a XVII. században ugyanazon Dávidházy egyik őse készítette, kinek utódai alatt virágzik ma is a régi híres könyvkötő cég. Nem csoda, hogy a szép könyv elterjedése úgy a szívéhez nőtt gróf Apponyi Albert költői lelkű feleségének, hogy a következő értesítéssel és kérelemmel fordult a magyar asszonyokhoz:

«Mélyen tisztelt asszonyom!

Jövő tavasszal meg fog nyilni a Petőfi-ház, melynek falai között kegyeletes és szerencsés kezek máris felhalmozták a tüneményes magyar költő életére és munkásságára vonatkozó ereklye- és emléktárgyak, irodalmi és müvészeti dokumentumok gazdag gyűjteményeit.

A Petőfi ház megalapítása első sorban azon társadalmi mozgalomnak köszönhető, melyet a költő neve alatt megalakult országos hölgybizottság indított.

A Petőfi-múzeum felavatása tehát gyönyörű ünnepe lesz a magyar hölgyeknek, akik diadalra vittek egy kulturális eszmét. Hogy a költő emlékéhez és saját kegyeletéhez méltó formában részt kérjen

a házavatás ünnepéből, a hölgybizottság ez alkalomból egy Petőfi-Almanach című emlékkönyvet fog kiadni.

A Petőfi-Almanach célja, hogy megérzékítse a legnagyobb magyar lirikus alakját, a mai magyarság értelmi és érzelmi életére és a világirodalomra gyakorolt hatásának ismertetésével és megörökítse a Petőfi-ház keletkezésének történetét.

A Petőfi-Almanach tartalmát fogják alkotni a legkiválóbb magyar íróknak ez alkalomra irott prózai és verses dolgozatai, továbbá Petőfi hírneves kortársainak és külföldi tisztelőinek rávonatkozó nyilatkozatai, nemkülönben a költő világhírének összegyűjtött bizonyságai. Hogy az utókornak érdekes dokumentummal szolgáljon a mai magyar társadalom összetételét illetőleg, a Petőfi-Almanach a régi szépirodalmi almanachok példáját követve, közölni fogja ama hölgyek névsorát, akik buzgalmukkal lehetségessé tették az emlékmű megjelenését.

A Petőfi-Almanach úgy irodalmi tartalma, mint külső kiállítása dolgában méltó lesz a gondolathoz, melyet szolgál és méltó a kezekhez, amelyekbe juttatni óhajtjuk. *A könyv nem kerül a könyvpiacra, csakis előfizetés útján szerezhető meg* és alkalmas arra, hogy megnyerje a legkényesebb ízlésű bibliofil tetszését.

Mélyen tisztelt asszonyom! Hogy végrehajthassuk szép tervünket, szükségünk van lelkes jóakaratára és segítségére. Tisztelettel és bizalommal kérjük, vegye pártfogása alá a Petőfi-Almanach ügyét és helyezzen el egy vagy két példányt ismerősei között.

Budapest, 1908 november hó. *Gróf Apponyi Albertné.*»

Apponyi Albertné szép szavai után nem szorult a Petőfi-Almanach a mi ajánlásunkra. Azért csupán felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy előfizetést — 50 koronával — még mindig fogad el a *póstatakarékpénztár* útján a kiadóhivatal (Lendvay-utca 15).

*

Legifjabb Szász Károly «VERSEK» * címen egy kötet költeményt adott ki, melyet hódoló szívvel *édes feleségének* ajánlott.

Amint sorban, egymás után olvasom a költeményeket, mert jóreszük szinte válhatatlanúl összetartozik, eszembe jut Petőfinek az a gyönyörű költői alkotása, melyben menyasszonyát múzsájául fogadja, mert hűtlenségnek tartaná a szeretett leánnyal szemben, ha még egy másik női jelenség is érdekelné a szívét. Összeforrasztja, összeolvasztja hát lelke tüzes kohójában a kettőt, s egyet teremt belőlük. Így Szász Károly költővé akkor lesz, mikor Agnest megismeri, mikor egy életre szóló, egy életet betöltő, boldogságot igérő érzés erejével, menyasszonyává, múzsájává avatja, hogy azután soha hűtelen ne legyen hozzájuk.

A dalok elszámolnak ennek az érzésnek fejlődéséről, hullámzásáról, tisztaságáról, erejéről. A menyasszonyból feleség lesz és anya — az ábrándból valóság, a tündérálomból *élet*, — de a múzsa állandóan ott

* E kötet költeményről a múlt füzetünkben röviden megemlékeztünk ugyan már, de örömmel adunk helyet ez ujabb méltatásnak, mely a költemények sok figyelemreméltó szépségét feltünteti *Szerk.*

melegszik a családi tűzhely éltető tüzénél, s a költő újra meg újra tőle nyeri az ihletet. Hogy is mondja csak?

Én nem vagyok nagy költő, annyi áll,
S ha verseimben mégis tán lehet
Találni egy-egy jobb helyet,
Egy kis sugárt, egy kis derűt,
Nehány arannyal írt betűt,
Vagy szívig ható meleget,
Az érdem enyém nem lehet.
Azt a friss fényt nem tollam írja,
Csak úgy esik az a papírra,
Amint múzsám — vagy jobban mondva
Feleségem — fölém hajolva,
S a versecskének lesve végét,
Szemét a papíron felejti,
És a szép szemnek tiszta fényét
Friss sugarát — mind odaejti!

Igaza van! színarany a gondolat és sírig ható meleg az érzés azokban a költeményekben, melyekben szerelmi- és családi boldogságának emléket állít. A közvetetlenség erejével hatnak és a zajos, üres, hideg külsőségeknek hódoló nagy világból egy rejtett, féltve őrzött bensőséges, tisztelet-, szeretet- és hűségnek hódoló kis világba vezetnek, melynek homlokzatára ezt írta fel a költő: «*Szeresd hiven, tiszteld a nőt!*»

Ezért örülök, hogy Szász Károly kiadta költeményeit. Erős hittel hirdeti, hogy *van családi boldogság* és erős hitet ébreszt iránta.

Valljuk meg, szüksége van erre a mi korunk emberének. Férfinek és nőnek egyaránt *jó* ilyet hallani. Ha a férfi a hitvest és az anyát tiszteli a nőben, megadta neki a méltó helyet családban, társadalomban, nemzeti életben. Egy igazi épszívű nő nem vágyik egyébre. De ide csak a férfi szerelme és becsülése emelhetik. Költőnk ezt a nagy igazságot hirdeti szép dalaiban és *erős várat épít a családi érzésnek.*

Még az a boldogító tudatunk is van, amíg e kedves költeményeket olvassuk, hogy a hamisítatlan *magyar* családi életet látjuk magunk előtt erős erkölcsi alapjával, mélyen vallásos irányzatával. A lant és a biblia benső barátságban élnek itt együtt.

A — szerintem — két legszebb, legértékesebb költemény, mely a szerelmi és családi dalokon kívül a kis könyvet díszíti, éppen a költő vallásos érzületéből fakad. A *Hitetlen* és a *Könyvek versengése* című ekre gondolok.

Az elsőben a nőnek, az anyának hitén megtörik a férfi hitetlensége! A gyermekük halálos ágyánál tér meg a férfi, s váltja meg vele gyermeke életét.

A másodikban a könyvek versenyre kelnek — a lira, epika, dráma — Petőfi, Homer, Shakespeare; a tudományok könyve és a biblia, mindegyik elmondja a maga értékét, megfejti az okot, amiért az elsőségre jogot tarthat. Igazán szépek ezek a jellemzések, az ihlet szülemenyei, találóak, tömörek, eredetiek. A biblia jellemzése talán a legszebb, mintha legközelebb állna a költőhöz a könyvek könyve, amelyből nem ember lelke, hanem *Isten lelke szól.*

Hallgassuk meg a bibliát:
«Óh én versenyre nem kelek,
És bár leghátul is maradjak,
Azért én nem neheztelek.
Sorsom, világi életemben
Elsőséghez nem szoktatott,
Szülőm rám nem cifra fényes,
Csak egyszerű ruhát adott.

Hívságos, lármás csarnokokban
Én otthonos nem voltam ám,
De mindig szívesen fogadtak
A kis kunyhóknak asztalán.
A földi nagyságról s gyönyörről
Éneklő dalt nem kedvelém, —
S a végtelent sohsem kutattam
Rideg számító ésszel én.

Sorsom szegényekhez, sírókhoz,
Alázatosakhoz kötött,
Örömmel jártam az igazak
És az irgalmasok között.
S előttük ajkam szóra nyitva,
Ilyen tanítást hirdeték:
— Boldogok a lelki szegények,
Mert a menyország az övék;

Akik zokognak, boldogok, mert
Vigasztalásra lelnek ők;
Boldogok az alázatosak.
Örökségként övék e föld;
Boldogok az igazra szomjúk,
Mert azt elérik egy napon;
Boldogok az irgalmasok, mert
Jutalmuk szintúgy irgalom. —

Ha láttam bűnöst üldözőket,
Mondám: — Aki közöttetek
Bűn nélküli, e megtévedtet
Legelső az kövezze meg. —
S ha láttam azt, hogy a bűnösnek
Szívében megbánás lakik,
— Bízzál fiam, mondám örömmel,
Mert bűnöd megbocsáttatik!

«Elég, elég a versengésből —»
Kiált egy könyv, ítélve jól —
«A többiből emberlélek, de
Belőled Isten lelke szól!»
S mindannyi könyv föllelkesedve
Egy értelemmel szól: «Igaz!
Te, *könyvek könyve*, a legelső
Vagy köztünk, s lészesz mindig az!» *B. J.*

*

A LELKI ÉLET ISMERTETÉSE TEKINTETTEL A NEVELÉS FELADATAIRA. A tanító és tanítónőképző intézetek számára irta *dr. Székely György.*

Az «Erzsébet Nőiskola» tanárainak irodalmi tevékenységéről e helyen nem igen szoktunk megemlékezni, nehogy a részrehajlás és az érdek által sugaltatás vádjának tegyük ki folyóiratunkat. Olvasóink iránt tartozó kötelességünknek azonban a fentemlített régi gyakorlat szemmeltartásával is eleget óhajtván tenni: egyszerűen: értesítjük őket *dr Székely György* fentjelzett munkájának megjelenéséről, a mely munkából különben a mult füzetünkben mutatót is közöltünk. Tudjuk, hogy Székely könyve hézagot pótol, hogy sokan fogják haszonnal és élvezettel olvasni, s ezért szívesen veszik, hogy figyelmüket e műre felhívtuk. Ismertetés helyett azonban álljon itt ezúttal a szerző előszava, mely a mű céljáról és irányáról az olvasót legjobban tájékoztatja:

«A hosszú előszónak és ajánlásnak nem vagyok barátja. Beszéljen a könyv maga magáért. Csak azt akarom megmondani, hogy e neveléstani lélektan megírásában szigorúan a tanítóképző intézetek tantervéhez ragaszkodtam az anyag kiválasztásában és tárgyalásában egyaránt, habár az ott feltüntetett sorrendtől, beosztástól sok tekintetben el is tértem. Ezért könyvem nem rendszeres lélektan, hanem inkább olyan filozófiai propedeutika-féle, a milyenre a leendő tanítóknak hitem szerint is leginkább szükségük van. Van ebben lélektan, logika, pedagógia és némi etika. Ez utóbbiból szerettem volna többet felölelni, de tíz nyomtatott íven ez lehetetlennek bizonyult A neveléstant külön nem tárgyalom, hanem a lélektanba olvasztottam bele. Az így létrejött vázlatba ily megszabott szűk területen igyekeztem aztán némi életet önteni. Hogy mennyire ismerem az idevágó szakirodalmat és a tudományos kutatás újabb eredményeit; hogy mennyit köszönhetek Wundt, Jodl, Höffding és különösen Ebbinghaus lélektani kézikönyveinek s hogy velük szemben is mennyi önállóságra tudtam vergődni, annak megítélését a pártatlan szakemberre bízom. Ha tankönyvem csak némileg is jobbnak, áttekinthetőbbnek, a mai kutatás színvonalán állóbbnak, világosabbnak fog bizonyulni az eddigieknél, akkor célomat elértem. Budapest, 1909 január 5-ikén.»

Beküldött könyvek.

Miklós Elemér. Irodalmi nevelés. Budapest, 1908. Singer és Wolfner. Ára 3 korona. Ezt a kedves könyvet legközelebb ismertetjük.

Shakspere Remekei. A «Remekírók képes könyvtárá»-ban, most megjelent kötet, huszonhat íven négy darabot ad. A sort «János király» nyitja meg *Arany Janos* fordításában, ezt követi «Macbeth», *Szász Karolytól*, «III. Richard», *Szigligeti Edétől* és «A makrancos hölgy», *Lévay Józseftől.* Lampel R. (Wodianer F. és fiai R. T.) könyvkereskedése Budapest, Andrássy-út 21.

Új Bajza-kiadás jelent meg a Lampel-Wodianer féle «Remekírók képes könyvtárá»-ban, A jelen kötetet Bajza egyik legkiválóbb ismerője, *Négyesy* László rendezte sajtó alá. Tíz kép is díszíti a szö-

veget, melyeket Juszkó Béla rajzolt. 6 koronáért kapható minden könyvkereskedőnél, vagy a kiadócégnél: Lampel R. (Wodianer F. és fiai R. T.) Budapest, Andrássy-út 21.

Új Molière-fordítások. A «Remekírók képes könyvtárá»-ból most jelent meg a három befejező kötet, a 48., 49. és 50-ik, mellyel ez az értékes gyűjtemény immár teljessé lett. Az utolsó sorozatnak legérdekesebb kötete kétségkívül az, mely Molière legjelesebb verses munkáinak új fordításával gazdagítja irodalmunkat. Két munkát, A tudós nőket és Tartuffe-öt, *Gábor* Andor ültetett át, egyet pedig, A Misantrópot, *Telekes* Béla. A kötet ezenkívül még egy prózai darabot is tartalmaz: Molière humoros egyfelvonását, a Kénytelen házasságot, amelyet *Hevesi* Sándor fordított le a vállalat számára. A kötet tizenhárom szebbnél-szebb illusztrációval van díszítve, első rangú francia rajzolók munkáival. «Molière Remekei»-nek e második kötete díszkötésben hat koronáért kapható minden könyvkereskedésben; a «Remekírók képes Könyvtára» megrendelői öt koronáért kapják.

Vesztett boldogság. Tizenkét esztendővel ezelőtt nyerte el az Akadémia 100 aranyas Nádasdy-díját *Erdélyi* Zoltán verses regénye, a *Vesztett boldogság* s a szép költői mű az *Olcsó Könytár*-ban immár *harmadik kiadásban* kerül a könyvpiacra. Megjelent a *Franklin-Társulat*-nál — ára csupán 60 fill.

Ujabb Dsungel-történetek. A «Magyar Könyvtár» januári sorozatában van *Rudyard Kipling*-nek két ujabb novellája a világhírű Dsungel-történetekből, fordításuk — Békési Lajos tollából — rendkívül gondos. — A magyar elbeszélők közül ezúttal *Ambrus Zoltán* jut szóhoz. «Ámor és a halálfej» cím alá foglalta négy hosszabb novelláját. Mind a négy méltó Ambrus művészi tollához. — A fiatalabb magyar elbeszélő-gárda egy érdekes tagja is belekerült a sorozatba: *Faltay* Lucián magyar tengerész-tiszt, aki a tengerész-életnek legelső magyar festője; «Egy tengerésztiszt naplójából» cím alá foglalt novellái bizonnyal népszerűekké fognak válni. — A sorozat negyedik száma egy régi magyar költőnek, *Bacsányi* Jánosnak válogatott versait közli, amelyeket Lengyel Miklós adott ki és látott el szép bevezetéssel. — A «Magyar Könyvtár» füzeteinek száma most már 543-ra rug; teljes jegyzéköket ingyen küldi meg minden könyvárus, vagy a kiadócég: Lampel R. (Wodianer F. és fiai) R. T. Budapest, Andrássy-út 21. — Egy szám ára 30 fillér.

A társadalom. Ez a címe a *Müveltség Könyvtára* legujabban megjelent hatalmas kötetének, melyet legközelebb ismertetni fogunk. Az *Athenaeum* kiadásában megjelent fényes kötet ára 24 korona és ez, tekintettel pazar kiállítására, gyönyörű kötésére, művészi szövegképeire és műmellékleteire, valóban olcsónak mondható. Ezzel a kötettel befejezést nyert a *Müveltség Könytárának* első sorozata és most már világosan látjuk, hogy a második sorozattal együtt tizenkét kötetre terjedő Müveltség Könyvtára dísze, büszkesége lesz a magyar kulturának.

A «Nemzeti Nőnevelés» előfizetői.

(1909 március 8-ig fizettek.)

A *-gal jelöltek I. félévre, a **-gal jelöltek II. félévre fizettek elő.

1909. évre előfizettek.

Gróf Apponyi Lajosné, Budapest; Albert Anna, Budapest; Polg. leányiskola, Arad; *Armbruszter Ella, Pozsony; *Bene Vilma, Pozsony; Bartholomeidesz Adél, Rozsnyó; Áll. polg. leányiskola, Beregszász; Orsz. Nőképző Egylet «Veres Pálné leányiskola», Budapest; Áll. polg. leányiskola, Besztercze; II. ker. tanítónőképző «Eötvös önképzőköre», Budapest; Országos Közoktatásügyi Tanács, Budapest; Orsz. Pædagogiai Könyvtár, Budapest; Buday Jolán, Budapest; Bobok Karola, Pozsony; Budapesti községi iskolák közül: I. ker. Fehérvári-úti el. isk.; I. ker. Zúgliget-úti el. isk.; II. ker. Batthyány-utcai polg. leányiskola; **II. ker. Medve-utcai el. fiúiskola; III. ker. Lajos-utcai el. isk.; III. ker. Tanuló-utcai el. isk.; III. ker. Szent Endrei-úti el. isk.; VI. ker. Felső-erdősori polg. leányisk.; VI. ker. Aréna-úti el. leányiskola; X. ker. Bánya-utcai polg. leányiskola; X. ker. Szent László-téri el. isk.; I. ker. Fehérsas-téri el. iskola; *Bittera Anna, Pozsony; *Clemens Erzsébet, Budapest; *Capesius Márta, Budapest; Polg. leányiskola, Czegléd; *Dobróczky Mária, Pozsony; *Dvorzacsek Erzsébet, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Dicsőszentmárton; Áll. polg. leányiskola, Déva; Erzsébet leányárvaház, Budapest; Áll. tanítónőképző, Eperjes; *Egan Ilona, Budapest; Finta Róza, Pozsony; *Fratrits Ilona, Pozsony; *Fuchs Ida, Pozsony; Fábián Ilona, Budapest; Ferenczi Vilma, Budapest; Fekete Teréz, Szatmár; *Fröhlich Ilona, Budapest; Feministák Egyesülete, Budapest; Frenyó Török Olga, Tápiószele; *Gisztl Margit, Pozsony; Áll. tanítónőképző, Győr; Polg. iskola, Galgócz; Áll. tanítónőképző ifjúsági könyvtára, Győr; *Gryneus Ida, Budapest; Áll. felsőbb leányiskola, Győr; Áll. el. isk. tanítói könyvtár, Gyöngyös; Hédervári Ibolya, Pozsony; Hegyessy Erzsébet, Pozsony; *Heuffel Róza, Pozsony; Horváth Margit, Pozsony; *Heszke Irma, Gölniczbánya; Herczeg Ferencné, Vác; Horváth Ferencné, Karcag; *Jób Anna, Pozsony; Kostyál Ilona, Budapest; *Kadavy Cornélia, Pozsony; *Kantek Karolina, Pozsony; *Kiss Kató, Pozsony; *Kozma Gabriella, Pozsony; *Kreisler Irma, Zalaegerszeg; Áll. polg. leányiskola, Kecskemét; Kolbenheyer Blanka, Budapest; Polg. leányiskola, Kiskúnfélegyháza; Közs. Tanítótestület, Kecskemét; Áll. polg. leányiskola, Kismarton; Király Emma, Kismarton; Áll. felsőbb leányiskola, Kassa; Orsz. tanítói leányárvaház, Kolozsvár; Kholen Albina, Budapest; Kiss Gizella, Aranyosmaróth; Polg. leányiskola, Kaposvár; Kolacskovszky Elza, Kassa; Krizsó Anna, Budapest; Kenessey Sarolta, Budapest; Krcsméry Mária, Budapest; Köpe Anna, Budapest; Killyéni Erzsi, Hosszúfalu; Polg. leányiskola, Komárom; Kőrösmezei Terike, Szatmár; *Laczkovich Margit, Pozsony; *Majoros Blanka, Pozsony; *Marcis Ilona, Pozsony; Mendly Margit, Pozsony; *Molecz Gabriella, Pozsony; Mitták Erzsébet, Hrussó; Áll. polg. iskola, Mezőberény; Mokry Eszter, Budapest; Módly Matild, Budapest; Meskó Jenke, Huszt; Ev. ref. el. és polgári leányiskola, Marosvásárhely; *Meskó Sarolta, Budapest; Mater Alfonza, Nagyszombat; Molináry Emerica, Miskolcz; *Novotny Ilona, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Nagykanizsa; Áll. polg. leányiskola, Nagybánya; Közs. polg. leányiskola, Nagyvárad; Németh Olga, Dunaföldvár; Áll. tanítónőképző, Pozsony; Szerb felső leányiskola, Pancsova; Perczel Margit, Budapest; *Pánczél Erzsébet, Brassó; Áll. polg. leányiskola, Pozsony; Perczel Ferencné, Budapest; Paternos Viktória-féle leányiskola,

Pozsony; *Rutsek Ludovika, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Rimaszombat; Reinhard Júlia, Losoncz; Áll. el. népiskola, Resiczabánya; Róth Miksáné, Derestye; Rácz Erzsébet, Debreczen; *Schäffer Gabriella, Pozsony; *Steinauer Vilma, Pozsony; *Szakall Lenke, Pozsony; *Szüts Margit, Pozsony; Polg. leányiskola, Szekszárd; Sárcsevics Betty, Czinkota; Áll. tanítónőképző, Szabadka; Áll. felsőbb leányiskola, Szeged; özv. Személy Kálmánné, Nagyvárad; *Sebestyén Irén, Budapest; Áll. tanítónőképző Önképzőköre, Sepsiszentgyörgy; Scharbert Sarolta, Budapest; Schréder Izabella, Szolnok; *Tadlanek Janka, Pozsony; *Tetzl Lujza, Pozsony; *Tróber Etelka, Pécs; Áll. polg. leányiskola, Ujpest; Irg. Nővérek intézete, Veszprém; Vozáry Erzsébet, Munkács; Varghán Tegze Julia, Belényes; Wollmann Elma, Pozsony; *Wrana Ilona, Pozsony; *Zala Margit, Pozsony; Závory Teréz, Budapest; gróf Zichy Margit, Budapest.

1908. évre előfizettek.

**Bene Vilma, Pozsony; X. ker. Szent László-téri közs. el. iskola, Budapest; Egan Lujza, Budapest; **Fratrits Ilona, Pozsony; **Fekete Ilona, Budapest; Fekete Teréz, Szatmár; **Forgó Valeria, Budapest; Hanlné Fábry Borbála, Budapest; Gross Leopoldina, Abbázia; **Grecsán Lukrétia, Budapest; **Heuffel Róza, Pozsony; **Gisztl Margit, Pozsony; **Heszke Irma, Gölniczbánya; **Job Anna, Pozsony; **Kiss Kató, Pozsony; **Kreisler Irma, Pozsony; **Lukács Ella, Pozsony; **Maszny Gizella, Budapest; Modly Matild, Bück; **Mercz Edit, Pozsony; **Missik Margit, Pozsony; **Molecz Gabi, Pozsony; **Paulinyi Lenke, Pozsony; **Polacsek Ilona, Pozsony; Perczel Margit, Budapest; **Richter Lenci, Pozsony; **Réty Sarolta, Budapest; **Steinauer Vilma, Pozsony; Tróber Etelka, Pécs; **Ujházy Margit, Pozsony; **Velősy Irén, Pozsony; Vozáry Erzsébet, Munkács; **Wrana Ilona, Pozsony; **Zala Jolán, Pozsony.

Fizikai ***Kémiai***

Földrajzi ***Természetrajzi***

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratoriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üvegtechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

A **Franklin-Társulat** kiadásában legújabban megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

A
MODERN PEDAGÓGIA
ÚTJAIN

TANULMÁNYOK

Irta **Dr. WESZELY ÖDÖN**

Tartalom: **Ára 8 korona.**

A tudományos pedagógia feladatai.
A szociálpedagógia fogalma.
A kultura és a pedagógia.
A nevelés fogalma és célja.
A pedagógia és pszichológia viszonya.
A jellemképzés problémája.
Az egyéniség.
A módszer kérdése.

I. Vélemény-különbségek. II. A módszer fogalma a filozófia történetében. III. A módszer pedagógiai szerepe Herbartig. IV. Herbart. V. Ziller. VI. Rein és társai. VII. Natorp. VIII. Sallwürk és Messmer. IX. Meumann, Lay, Seyfert, Linde. X. Az eddigiek összefoglalása. XI. A módszer fogalmának meghatározása. XII. Hányféle a módszer? XIII. Módszer és rendszer. XIV. A tudomány módszere és a tanítás módszere. XV. A tanítás módszere.

A grammatika szerepe a pedagógiában.
Az irodalmi tanítás jelentősége és módszere.
Az irásbeli dolgozatok pszichológiája.

I. Az irásbeli dolgozatok jelentősége. II. A helyesi ás megtanulása. III. A fogalmazás tanítása. IV. Irodalom.

A koedukáció kérdése.
A nemi felvilágosítás.
Uj reform-iskolák.
A kulturális munka szervezése.